

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

ORGANIZACE DOBROVOLNICKÝCH INICIATIV PŘI
PŘIJÍMÁNÍ UPRCHLÍKŮ V NĚMECKOJAZYČNÝCH
ZEMÍCH

Bakalářská práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor: Kristýna Hájková

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Organizace dobrovolnických iniciativ při přijímání uprchlíků v německojazyčných zemích“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne

Podpis

Děkuji vedoucímu práce Jaroslavu Šotolovi za přínosnou spolupráci, podnětné připomínky a nadstandardní pomoc. Nezměrné díky patří Michalu Urbanovi za práci na překladech a tlumočení v terénu. Děkuji Jakubovi Konečnému za podporu při vstupu do lokality. Samozřejmě děkuji rodičům i prarodičům a bratru Petru Hájkovi za vizuální podobu textu a korektury. V neposlední řadě patří velký dík i všem mým informátorům a informátorkám.

Místo tohoto listu bude ležet zadání
mé bakalářské práce.

Anotace

Jméno a příjmení:	Kristýna Hájková
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Kulturní antropologie – Filizofie
Obor obhajoby práce:	Kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Organizace dobrovolnických iniciativ při přijímání uprchlíků v německojazyčných zemích:
Anotace:	Následující práce se zabývá strukturou a organizací neformální dobrovolnické skupiny, která se angažuje při pomoci uprchlíkům v rakouské vesnici. V práci zasazují pozici dobrovolníků a dobrovolnic do kontextu zúčastněných aktérů (tedy reprezentantů státu a charitativních organizací) a popisují roli občanské společnosti při integraci nově příchozích cizinců. Studie využívá kvalitativního přístupu a etnografického designu, jedná se o případovou studii.
Klíčová slova:	Rakousko, občanská společnost, uprchlíci, neformální iniciativy, dobrovolníci
Title of Thesis:	Organization of volunteer initiatives working with refugees in German speaking countries
Annotation:	This study is dealing with structure and organisation of informal volunteer group, which is helping refugees in Austrian village. I write about the position of the volunteers in consideration of the whole context with involved participants (which mean representavives of state and charity organizations) and also about the role of public society in integration of new comers. This study is using qualitative approach and ethnographic design and it is case study.
Keywords:	Austria, public society, refugees, informal initiatives, volunteers
Názvy příloh vázaných v práci:	Články z obecního zpravodaje
Počet literatury a zdrojů:	19
Rozsah práce:	64 s. (92 330 znaků s mezerami)

Obsah

Úvod	13
1. Metodologie	15
1.1. Teoretické ukotvení	15
1.2. Předporozumění	15
1.3. Výběr lokality a techniky sběru dat	16
1.4. Výběr vzorku	18
1.5. Neporozumění a vztah s participanty a participantkami	18
1.6. Pozice antropoložky v širším kontextu	19
1.7. Vyjasnění pojmů a jazyková povaha textu	20
2. Představení lokality	23
3. Představení participantů a participantek	25
4. Definování základních pojmů azylového procesu	27
5. Aktéři v aréně	29
5.1. Veřejné mínění	30
5.2. Vztahy s radnicí	32
5.3. Spolupráce s Caritas	33
5.4. Spolupráce s panem Mokřým	34
5.5. Pozice uprchlic a uprchlíků	34
6. Nové výzvy	37
7. Fáze dobrovolnické činnosti	39
7.1. Příchod uprchlíků a uprchlic do Keimensdorfu a rodící se dobrovolnictví	39
8. Popis dobrovolnických aktivit	41
8.1. Činnosti	41
8.2. Cílenost dobrovolnických aktivit	42
9. Dobrovolníci a uprchlíci	45
9.1. Vzájemné vztahy a pozice	46
10. Organizace skupiny	49
10.1. Vývoj organizace a společného setkávání	49
10.2. Registrace v oficiální organizaci	50
10.3. Financování	51
10.4. Komunikace mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi	51

10.5. Členové a členky dobrovolnického týmu	52
10.6. Soukromé faktory a role ve skupině	54
Závěr	59
Literatura	62
A. Články z obecního zpravodaje	65

Úvod

Začátek médií nazývané „uprchlické krize“ v roce 2015 znamenal pro rakouské úřady zabývajících se azylovými procedurami naprosté zahlcení. Rakousko bylo tranzitní zemí pro uprchlíky a uprchlice mířící do Švédska nebo Německa a zároveň zaznamenalo třetí nejvyšší číslo žadatelů o azyl vzhledem k počtu obyvatel. Situace byla vážná, jedno z přijímacích center v Dolním Rakousku, Traiskirchen, bylo přeplněno takovým způsobem, že asi patnáct set lidí muselo spát venku bez adekvátního vybavení a bez lékařské péče. Doba trvání azylového procesu byla nepředvídatelná a dlouhá.

Přestože rakouská vláda ustanovila osobu zodpovědnou za situaci s uprchlíky a že vydávání jídla, organizování ubytování a jiné aktivity logistického charakteru pomáhala koordinovat rakouská armáda, stále zbývalo mnoho úkolů pro občanskou společnost. Na hranicích tak fungovala řada neziskových organizací a objevilo se i mnoho nově založených subjektů (z nejnámějších například *Train of Hope*, organizaci působící na vídeňském nádraží). (Simsa, 2017)

Situace pokračovala v podobných intencích i v době, kdy se uprchlice a uprchlíci dostávali z přijímacích center do jednotlivých vesnic a měst. Zatímco doteď se občanská společnost a neformální iniciativy snažily především o saturaci základních existenčních potřeb příchozích cizinců a cizinek a o zažehnutí akutní humanitární krize, nyní se její pozornost přesouvala k jiné formě integrace.

Občanská společnost, tedy dobrovolníci a dobrovolnice, pomáhala uprchlíkům se zajištěním ubytování, se vzděláváním, s komunikací s úřady a zajišťovala také méně viditelné aspekty integrace, jako je zprostředkovávání společných hodnot a kolektivní identity (Simsa, 2017). Podobná situace probíhala i v Keimensdorfu, v dolnorakouské vesnici, kde probíhal můj výzkum. Ze dne na den se v ní ocitlo čtyřicet žadatelů a žadatelek o azyl v režimu základního zaopatření. Přestože stát deklaroval, že u žadatelů o azyl jde především o rychlé vyřízení azylového řízení, v praxi se uprchlíci a uprchlice ocitali v dlouhém bezčasí čekání, kdy jim stát neposkytoval žádné integrační programy.

Následující práce je případovou studií neformální dobrovolnické skupiny ve vesnici Keimensdorf, která se angažuje při pomoci uprchlíkům, kteří bydlí v domě na okraji vesnice. Cílem práce je popsat přístup neformálních iniciativ vzešlých z občanské společnosti. Tyto iniciativy fungují na jiných principech než oficiální subjekty a jejich odlišný přístup se odráží i na přístupu k organizaci aktivit pro uprchlíky. Zároveň je nutné vnímat jejich pozici v celospolečenském kontextu, tedy zasadit ji i do souvislostí tvořených veřejným míněním, státem a oficiálními institucemi.

V první části práce se věnuji metodologii, další část je věnována kvalitativnímu výzkumu, jehož tématem byla jednak struktura dobrovolnické skupiny,

organizace aktivit pro uprchlíky a také spolupráce s dalšími místními aktéry, jako je radnice a charitativní organizace.

1 Metodologie

1.1 Teoretické ukotvení

Pro výzkum jsem využila metody kvalitativního výzkumu. V kvalitativním výzkumu si výzkumnice na začátku vybírá výzkumné téma a určuje základní výzkumné otázky. Tento typ výzkumu je velice pružný – výzkumné otázky se v průběhu výzkumu proměňují a doplňují, zároveň se sběrem dat výzkumnice data analyzuje a podle výsledků další průběh výzkumu upravuje a průběžně své výsledky kontroluje. Hlavními metodami kvalitativního výzkumu jsou pozorování, interview a analýza textových dokumentů (Hendl, 2005).

Technikou mého výzkumu je případová studie. Případová studie se detailně zabývá jedním nebo několika málo případy, které do hloubky popisuje v celé jejich složitosti (Hendl, 2005). Pro případovou studii je charakteristické, že případ, jenž je předmětem výzkumu, má jasně vymezené hranice, zkoumá se v reálném kontextu za co možná nejpřirozenějších podmínek, a při výzkumu jsou využívány veškeré dostupné zdroje i metody sběru dat (Švaříček et al., 2007).

Při analýze dat jsem postupovala podle metody zakotvené teorie. Ta představuje řadu systematických postupů pro vedení kvalitativního výzkumu a je zaměřena na vytvoření teorie. Data jsem analyzovala otevřeným kódováním, při kterém jsou údaje rozebírány, konceptualizovány a poté složeny novým způsobem. Text je tedy rozčleněn na jednotky, kterým jsou přidělena jména, a s těmito jednotkami se potom dále pracuje. Pojmenované jednotky – kódy – jsou poté členěny do kategorií (Švaříček et al., 2007). V mém výzkumu jsem z kategorizovaných kódů vytvářela příběh, podle kterého jsem později postupovala při psaní práce.

Jedním z důležitých aspektů při provádění kvalitativního výzkumu je reflexivita, která představuje způsob, jak minimalizovat dopady subjektivity výzkumnice na průběh a výsledky výzkumu. Výzkumnice by měla brát v úvahu mnohačetné vlivy své vlastní přítomnosti na interakce s příslušníky zkoumané komunity (Soukup, 2014).

1.2 Předporozumění

Celý výzkum začíná výběrem tématu, které v mém případě rozhodně nebylo náhodné. Zájem o tuto problematiku a zároveň předporozumění mi zajistily dva výjezdy na podzim roku 2015. V té době se mnoho uprchlíků dostávalo do Evropy skrze tzv. balkánskou trasu, na které fungovaly četné dobrovolnické skupiny, zejména v místech, kde uprchlíci přechází hranice států. Byla jsem součástí dvou dobrovolnických týmů (na srbsko-chorvatské hranici a na

srbsko-makedonské hranici), celkově jsem v terénu strávila asi deset dní. Při výběru tématu k bakalářské práci jsem chtěla zůstat blízko u neformálních skupin angažujících se při pomoci uprchlíkům, ale po domluvě s vedoucím práce jsme se rozhodli vybrat bližší a stabilnější prostředí Německa nebo Rakouska. Původním výzkumným záměrem bylo zkoumat neformální dobrovolnické skupiny v kontextu horizontálního a vertikálního upořádání skupiny a zjistit, zda a jak toto uspořádání ovlivňuje jejich přístup k příjemcům pomoci, tedy k uprchlíkům. Tento výzkumný záměr vzhledem k situaci v keimensdorfské dobrovolnické skupině ustoupil stranou a je přítomen pouze latentně. Jak bylo výše napsáno, kvalitativní výzkum je velice pružný a výzkumné otázky se v průběhu mění; stejně tak se měnily i mé výzkumné otázky při postupném odkrývání terénu.

Součástí mého předporozumění nebyly jen zážitky z balkánské trasy, ale také dlouholeté zkušenosti v neziskové ekologické organizaci Hnutí Brontosaurus. Přestože jde o zcela jiný druh dobrovolnické práce, některé situace v keimensdorfském dobrovolnickém týmu mi nebyly zcela neznámé a nahlížela jsem na ně prizmatem předchozí zkušenosti. Zde je například popis jednoho z dobrovolnických setkání:

„Je tu opravdu málo lidí, nedošlo jich dost. Carina ještě volá různým lidem (třeba Maria – ta má rozbité auto a nemůže) a řeší se, kdo ještě přijde a kdo ne. Michal mi překládá, že říkají, že to je nanic, není tu dost lidí, nikdo pořádně nepřišel. Připomíná mi to jakoukoli naši brontosauří schůzi – měsíc dopředu se domluvíme na termínu, pak tam skoro nikdo nepříjde, obvolávají se lidi, kde jsou a nakonec se začíná mnohem později, než se mělo. Takže mě to nepřekvapuje. Evidentně má to dobrovolnictví nějaký společný rys.“¹

Další předporozumění situaci mi zajistil také fakt, že Keimensdorf je svou velikostí velmi podobný vesnici, ve které celý život žiji. Lokální kontext mi byl tedy v mnoha způsobech pochopitelnější, zejména pokud šlo o interakce dobrovolnické skupiny s veřejností a s místní radnicí, jelikož podobné situace znám důvěrně z domova.

1.3 Výběr lokality a techniky sběru dat

Výběr lokality probíhal v několika fázích. Nejprve jsem navázala elektronickou komunikaci s dobrovolnickou skupinou v Mnichově, k setkání ovšem nikdy nedošlo, z finančních a časových důvodů jsem se rozhodla zvolit bližší lokalitu.

¹Terénní deník, 28. 10. 2016.

V srpnu roku 2016 jsem odjela do Vídně, kde jsem po domluvě s místními dobrovolníky a dobrovolnicemi organizovanými ve facebookové skupině provedla čtyři rozhovory. Vídeň se ovšem ukázala jako velmi složitý a nepřehledný terén, jelikož v ní funguje mnoho dobrovolnických skupin, které se navíc vzájemně překrývají. Výzkum ve Vídni by také znamenal značné finanční zatížení. I tak pro mě informace získané z rozhovorů s vídeňskými dobrovolníky a dobrovolnicemi znamenaly uvedení do problematiky a témata byla v některých ohledech podobná jako témata dobrovolníků a dobrovolnic v Keimensdorfu. Vídeňští dobrovolníci a dobrovolnice také řešili koexistenci s oficiálními institucemi jako je Caritas, ovšem anonymnější prostředí velkého města dávalo situaci poněkud jiný rámec, vídeňští dobrovolníci a dobrovolnice nemuseli manévrovat s takovou opatrností jako dobrovolníci a dobrovolnice z Keimensdorfu, které vesnické prostřední a osobnější vazby nutilo k větší hybriditě a opatrnější komunikaci. Ve Vídni se také otevřelo zajímavé téma participace samotných uprchlíků na dobrovolnické pomoci, jelikož jeden z mých participantů byl Syřan, nyní již oprávněný azylant, který se po získání azylu angažoval v dobrovolnických aktivitách pro žadatele o azyl.

Zaměřila jsem se na vesnice blízko českých hranic, kde jsem očekávala přehlednější a jasněji ohraničený terén a také mi vyhovovala blízkost k mému bydlišti. První výjezd jsem uskutečnila taktéž v srpnu roku 2016, kdy jsem objela asi pět vesnic a snažila se získat kontakty na dobrovolníky a dobrovolnice. Z každé vesnice jsem získala kontakty na dobrovolníky nebo na osoby jinak spojené s aktivitami pro uprchlíky. Při pozdější komunikaci nejrychleji reagovala Sara z Keimensdorfu a brzy se nám povedlo domluvit setkání.

Z rozhovoru s ní pro mě vyplynulo, že Keimensdorf bude vhodnou lokalitou pro realizaci výzkumu. Dozvěděla jsem se totiž, že skupina uvažuje o přechodu od neformálního uskupení k registrovanému sdružení, a zároveň byli její členky a členové velmi otevření realizaci výzkumu. Rozhodla jsem proto zaměřit svou plnou pozornost právě na tuto lokalitu.

Výzkum v Keimensdorfu jsem realizovala od září roku 2016 do února roku 2017. V lokalitě jsem netrávila souvislý čas, vždy jsem přijížděla na domluvené schůzky. Provedla jsem celkem sedm rozhovorů (z toho pět s dobrovolnicemi a dva s uprchlíky) a uskutečnila pět pozorování (dvakrát na kurzech němčiny a třikrát na dobrovolnických schůzkách). Na závěr, po analýze dat, jsem výsledky výzkumu prezentovala dobrovolnické skupině a realizovala improvizovanou *focus group* s diskuzí nad mými závěry.

Při mém výzkumu jsem jako techniky sběru dat využívala rozhovory, pozorování a analýzu dokumentů. Hlavním zdrojem informací pro mě byly rozhovory. Jelikož jsou informace získané z rozhovorů nepřímé a filtrované informátory a informátorkami, je vhodné je doplnit i o data získaná pozorováním, protože ta představují informace z první ruky, nezkreslené pohledem informátorů a informátorek (nesmíme však zapomínat ani na zkreslení způsobená vý-

zkumníci). (Hendl, 2005) Analýza dokumentů (šlo o informace, jež byly publikované na webu obce a na facebookové stránce dobrovolnické skupiny) sloužila v mém případě spíše k dokreslení situace a zasazení do kontextu.

1.4 Výběr vzorku

Vstup do terénu mi zprostředkovala dobrovolnice Sara, jejíž kontakt jsem získala na radnici při první návštěvě Keimensdorfu. Při výběru dalších participantů a participantek jsem postupovala metodou sněhové koule, oslovovala jsem tedy partnery k rozhovorům na základě doporučení již zkoumaných jedinců (Hendl, 2005) a zároveň jsem při schůzkách celé skupiny sama usuzovala, které dobrovolnice nebo dobrovolníky by bylo vhodné oslovit na interview. Při tom jsem se snažila o co největší diverzitu, oslovovala jsem tedy jak ty dobrovolníky, kteří se do dění ve skupině zapojovali velmi silně, tak ty, kteří s ní tak úzce propojeni nebyli (nebo dokonce už se jejich aktivit neúčastnili vůbec).

Přestože mým ústředním záměrem bylo zkoumat dobrovolnickou skupinu, kvůli lepší triangulaci dat jsem provedla i dva rozhovory s příjemci dobrovolnické pomoci, tedy s uprchlíky. Nepodařilo se mi vést rozhovory s představiteli Caritas, radnice ani s panem Mokrým, pronajímatelem domu, ve kterém bydlí uprchlíci. Přestože se mi podařilo získat kontakt na dvě osoby z radnice i na pana Mokrého, setkání se v době mého výzkumu nepodařila zrealizovat. Lidé z radnice mi návrhy na schůzku neodpovídali a pan Mokrý po několika vyměněných zprávách přestal komunikovat.

Při výběru participantů a participantek pro interview jsem byla (stejně jako po celou dobu výzkumu) limitována svými jazykovými dovednostmi. Německy nehovořím a naším společným dorozumívacím jazykem se tak stala angličtina. S některými dobrovolníky a dobrovolnicemi jsem tak nebyla schopná provést rozhovor, jelikož mluvili pouze německy. Při výběru participantů z řad uprchlíků bylo jazykové kritérium zcela rozhodující, jelikož jen velmi málo z nich hovořilo anglicky.

1.5 Neporozumění a vztah s participanty a participantkami

Jako jedno z rizik jsem na začátku výzkumu vnímala svou neschopnost mluvit německy. Byla jsem tak odkázána pouze na angličtinu, která není mým rodným jazykem, stejně jako není rodným jazykem dobrovolníků ani uprchlíků. Tuto nevýhodu se částečně podařilo eliminovat přítomností kolegy antropologa Michala Urbana, který německy hovoří. Rozhovory jsem vedla v anglič-

tině a na schůzkách, kde se dobrovolníci a dobrovolnice mezi sebou bavili německy, byl většinou přítomný a překládal mi.

„Je super, že je tu se mnou Michal. Naráz to je úplně jiné, protože Michal je schopný pregnantněji vysvětlit, co tam vlastně děláme, co chceme a tak. Je to těžké i pro ně, když jsem tam sama, angličtina pro ně prostě není jazyk, jakým by se běžně vyjadřovali a pro mě taky ne.“²

Michal Urban je také autorem překladů článků z keimensdorfského zpravodaje a informací pro obce a spolky.

Má jazyková nekompetence mi zúžila participantky a participanty vhodné pro rozhovory. Zároveň jsem vnímala, že v rozhovorech mohlo docházet k určitému zkreslení, neboť ani participanta a participantky ani já jako tazatelka, jsme se v nich nevyjadřovali v rodném jazyce. Po celou dobu výzkumu jsem se zkrátka potýkala s něčím, co by se dalo nazvat *jazykovou neohrabaností* na obou stranách, přítomnou jednak v rozhovorech, ale i v neformálních kontaktech, což pro mě bylo často zdrojem frustrace. Podobné pocity frustrace a nepatřičnosti (byť vzniklé z jiných důvodů) popisuje antropoložka Iveta Hajdáková, která uvádí, že profesionální výbavou každé antropoložky je schopnost vyrovnat se s pocitem frustrace. Pocit neohrabanosti a nepohodlí je s terénním výzkumem nutně spojen a součástí reflexivního procesu by mělo být právě přijetí těchto negativních pocitů, včetně pocitů selhání a pochybností o sobě samém. (Abu Ghosh et al., 2014)

Z tohoto pohledu byla zajímavá situace na jedné hodině němčiny, které jsme se s Michalem účastnili. Naší přítomností se totiž ještě rozrostla vlna nepochopení, která i tak panuje mezi dobrovolníky a uprchlíky kvůli absenci společného jazyka.

„Napadlo mě, že to je srandovní situace – dobrovolnice Maria moc nerozumí anglicky, já vůbec nerozumím německy, uprchlíci rozumí špatně německy a někteří trochu líp anglicky a my s Michalem spolu občas mluvíme česky – jak my se tam vůbec můžeme všichni domluvit?“³

1.6 Pozice antropoložky v širším kontextu

Bob Kuřík, antropolog, který původně zkoumal politické hnutí zapatistů a později svůj výzkum posunul do zkoumání zapatistického hnutí jako fenoménu, jehož součástí je sám etnograf (Abu Ghosh et al., 2014), popisuje, že ve svém *multi-sited* výzkumu postupně našel trojčlenku antropolog z východu – aktivisté ze západu – indiáni z jihu (Abu Ghosh et al., 2014). Vyměním-li poslední

²Terénní deník, 26. 10. 2016.

³Terénní deník, 6. 10. 2016

člen Kuříkovi trojčlenky za *uprchlíky z Orientu*, můžu stejnou trojčlenku aplikovat i na tento výzkum. Bob Kuřík upozorňuje, že geopolitický rozměr výzkumu v tomto případě není možné opomenout a že do něj musí být zahrnuta i osoba výzkumníka.

Česká republika je v takovém geopolitickém rozměru řazena mezi post-socialistické země, mezi východ, a přítomnost české antropoložky v Rakousku (které je západem) tak nutně znamená převrácení mocenského vztahu, který v antropologických výzkumech dříve často převládal – tedy že antropolog ze západu zkoumá východ (Abu Ghosh et al., 2014).

Při analýze mé pozice v Keimensdorfu nás rozlišení na východ a západ uvádí do dalších souvislostí: Rakousko je zemí, která uprchlíky vždy ochotně přijímala (Pongratz-Lippitt, 2016), naopak země bývalého východního bloku mají v Evropě pověst těch, které se k přijímání uprchlíků stavějí vlažně, ba přímo odmítavě. Při prezentaci sebe sama a při představování mého výzkumu dobrovolnicím a dobrovolníkům jsem tuto skutečnost obvykle neopomínala zmínit; sloužila mi ovšem k legitimizaci mého pobytu, neboť jsem sama sebe z této skupiny Východoevropanů vydělovala a zdůrazňovala jsem můj odlišný přístup.

To ovšem neznamena, že se distinkce mezi východem a západem neprojevovala. Při poslední schůzce s dobrovolnicemi a dobrovolníky, na které jsem prezentovala výsledky mého výzkumu, jsem se v neformálnějším rozhovoru doptávala na jejich motivaci. Zajímalo mě, proč s pomocí uprchlíků vůbec začali. Pro jednoho z dobrovolníků byla moje otázka poměrně nepochopitelná a vysvětloval mi, že Rakousko má dlouho tradici v angažování občanské společnosti a v dobrovolnictví. Svoje zapojení do aktivit pro uprchlíky tak vysvětloval jako něco zcela přirozeného.

„Připadala jsem si při tom meetingu docela jak někdo z východu, protože mi pořád museli vysvětlovat, proč to dělají a oni říkali – to je prostě naše povinnost – vy to u vás neděláte?“⁴

1.7 Vyjasnění pojmů a jazyková povaha textu

Lidé žijící v domě pana Mokrého jsou z právního hlediska žadatelé o azyl v režimu základního zaopatření. Ve své práci je nazývám žadateli o azyl nebo *uprchlíky*. Uvědomuji si, že používání slova uprchlík je problematické.

Hannah Arendt, filosofka německo-židovského původu, která během druhé světové války emigrovala do USA, svůj text *We refugees*, ve kterém popisuje svou situaci po příchodu do Spojených států, uvozuje větou:

„In the first place, we don't like to be called refugees.“ (Arendt, 1943)

⁴Terénní deník, 23. 2. 2017.

V té době byli uprchlíky nazýváni lidé kvůli spáchání nějakého činu nebo kvůli zastávání radikální názoru. Arendt se vymezovala proti stanovisku, že by uprchlíci byli lidé, které je třeba vinit za tyto prohřešky, většina židovských uprchlíků nic takového neudělala (Arendt, 1943). Dnes jako uprchlíky označujeme nucené migranty, kteří opustili svou zemi z důvodů chudoby, porušování lidských práv, války nebo z důvodu environmentální katastrofy (Janků, 2006). Přestože se problematičtější definice uprchlictví od dob Hannah Arendt proměnila do přijatelnější podoby, stala se problematičtější z jiných důvodů, a tak je úvodní formulace článku stále aktuální. Uprchlíkem je nazýván někdo, kdo nuceně opustil svůj domov a nyní hledá přístřeší a ochranu – uprchlík je tedy oběť. Užitím slova uprchlík tak podporujeme diskurz (často vytvářený jak politikou států, tak charitativními organizacemi), ve kterém jsou uprchlíci stavěni do role trpících subjektů a pasivních příjemců pomoci. (Kallius et al., 2016) Uprchlíkům je tak upírána možnost být aktivními řešiteli zodpovědnými za svou situaci. Už Hannah Arendt píše o své snaze přesvědčit okolí, že Německo opustila ze své vlasti vůle a z vlastních důvodů, preferujíc označení *nově příchozí* proti *uprchlík*. (Arendt, 1943)

Označením uprchlík vycházím vstříc emickému rozměru práce, jelikož ve všech rozhovorech s dobrovolníky a dobrovolnicemi jsme užívali slova *refugee*, dobrovolníci při rozhovorech mezi sebou obvykle používali německé *Flüchtling*. Při rozhovorech s žadatelci o azyl i oni sami sebe označovali jako *refugees*.

Co se týče genderového rozlišení, rozhodla jsem se nepřistoupit na tradiční užívání generického maskulina, tedy na používání mužského rodu v případě, že se jedná o obě pohlaví. Podle Jany Valdové, genderové lingvistiky, generické maskulinum obě pohlaví nezastupuje a brání zrovnoprávnění žen v jazyce (Vrbová, 2006). Jazyková doporučení pro genderově vyvážené vyjadřování radí používat dvojí tvary (například *dobrovolníci a dobrovolnice*) nebo se použití generického maskulina zcela vyhnout opisem nebo použít neutrální tvar (například místo *student* napsat raději *studující*) (Valdová, 2010). Při psaní práce jsem se snažila těchto doporučení držet, ovšem i s ohledem na plynulost textu.

2 Představení lokality

Výzkum probíhal ve vesnici Keimensdorf, která leží v Dolním Rakousku ne-daleko českých hranic. Pod obecní úřad v Keimensdorfu spadají ještě tři okolní vesnice a dohromady s nimi má Keimensdorf více než dva tisíce obyvatel. Nej-bližším okresním městem je Fichtebach a hlavní město Vídeň leží asi šedesát kilometrů od Keimensdorfu. Velká část obyvatel vesnice tedy dojíždí za prací do Fichtebachu nebo Vídně.

Keimensdorf má vlastní základní školu, kostel, několik restaurací a ob-chod. Můžeme si ho představit jako klasickou, středně velkou vesnici, kde se lidé navzájem znají a kde prostředí nenabízí příliš velkou anonymitu.

V domě na okraji Keimensdorfu našlo svůj přechodný domov asi čtyři-cet žadatelů a žadatelek o azyl, většinou původem z Afghánistánu, ale také z Iráku a Sýrie.

3 Představení participantů a participantek

Sara byla mou první informátorkou a zprostředkovala mi vstup do terénu.

Sara je mladší než ostatní dobrovolnice. Je součástí zastupitelstva keimensdorfské radnice a pracuje ve vídeňském parlamentu jako asistentka poslance. Je členkou SPÖ, Sociálně demokratické strany Rakouska. Žije v jedné z okolních vesnic, které spadají pod keimensdorfskou radnici.

Carina je také jednou z mladších dobrovolnic. V době mého výzkumu začala nově pracovat v Caritas v Fichtebachu. Má magisterský titul z psychosociálního poradenství (německy psychosociale Beratung). Žije v Keimensdorfu.

Berta dříve učila na jazykové škole ve Fichtebachu angličtinu, dnes už je v důchodu. Žije v jedné z vesnic, které spadají pod keimensdorfskou radnici.

Irina před pěti lety odešla do důchodu, dříve pracovala jako sociální pracovníce a zabývala se násilím na ženách. Její manžel koupil v Keimensdorfu dům, který nyní renovují. Irina žije ve Vídni, část svého času však tráví i v Keimensdorfu v domě svého manžela.

Rosalie je jednou z mladších dobrovolnic, ale v současné době se už do dobrovolnických aktivit nezapojuje. Pochází z Fichtebachu, ale už sedm let žije v jedné z přilehlých vesnic Keimensdorfu.

Razi pochází z Afgánistánu, po tříměsíční cestě je už sedm měsíců v Rakousku. Je veden jako žadatel o azyl.

Ahmad také pochází z Afgánistánu. V Rakousku je už rok, v Keimensdorfu deset měsíců. Studoval na univerzitě v Maimanahu v Afgánistánu, je konstrukčním inženýrem. Je žadatelem o azyl, stejně jako Razi.

Název vesnice, lokální názvy a i jména participantů a participantek byly změněny.

4 Definování základních pojmů azylového procesu

V tomto oddíle představím proces azylového řízení v Rakousku a jeho hlavní aktéry. Rozhodně nenabízím vyčerpávající popis této problematiky, zmiňuji především ty skutečnosti, které jsou relevantní pro situaci v Keimensdorfu.

V současné době se v Dolním Rakousku nachází asi deset tisíc žadatelů a žadatelek o azyl v režimu základního zaopatření. Žadatelem o azyl je nazývána osoba v době od podání žádosti o azyl až po právoplatné ukončení azylového řízení. Tato osoba nemá nárok na sociální dávky, ale pouze na základní zaopatření, které zahrnuje ubytování ve vhodných prostorách, zdravotní pojištění, sociální a jiné poradenství, hrazení cestovních výdajů, podporu v rámci výdajů na oblečení a kapesné. Podá-li cizinec nebo cizinka žádost o azyl, je nejprve umístěn do přijímacího zařízení spolkové země (v případě Dolního Rakouska jde o Thalham nebo Traiskirchen). Pokud vyhodnocení prvního šetření ukáže, že Rakousku náleží vedení azylového řízení, je žadatel o azyl přemístěn do místa ubytování.

Vlastníkem domu, ve kterém žadatelé a žadatelky o azyl v Keimensdorfu bydlí, je rod Liechtensteinů, který ho pronajímá panu Mokrému. Pan Mokrý je soukromá osoba, která pro spolkovou zemi Dolní Rakousko na smluvní bázi zaopatřuje žadatele o azyl a dostává od rakouského státu peníze – určitou denní sazbu, z níž vyplácí žadatelům o azyl peníze na stravu. Denní sazba, kterou inkasuje pan Mokrý, se pohybuje mezi 17 € a 19 € za jednoho žadatele o azyl. Peníze náležící žadatelům, určené na stravu, činí 5,5 € na den. Obce neposkytují žadatelům o azyl žádné finanční prostředky.

Dům v Keimensdorfu je minimálně jednou za čtrnáct dní navštěvován pracovníky a pracovníci Caritas, kteří by měli být žadatelům o azyl k dispozici ve věci poradenských služeb a mentoringu. V kompetenci Caritas je také hlásit spolkové zemi Dolní Rakousko veškeré nesrovnalosti týkající se ubytování.

Žadatelé o azyl nemohou pracovat jako zaměstnanci (teoreticky je pro ně možné po třech měsících získat pracovní povolení, v praxi se však tato povolení téměř nikdy neudělují). Mohou vykonávat veřejně prospěšné činnosti jako například čištění ulic, při kterých nevzniká žádný pracovní poměr. V Keimensdorfu žadatelé o azyl vykonávají veřejně prospěšné činnosti jen zřídka.

Žadatelům a žadatelkám o azyl nejsou poskytovány žádné oficiální integrační programy, jelikož v této fázi ještě není jisté, zda jim bude azyl uznán, nebo budou muset zemi opustit. Hlavním zájmem je co nejrychlejší průběh azylového řízení (*Informace pro obce a spolky o zaopatřování utečenců v Dolním Rakousku*, 2016). Jeden z keimensdorfských žadatelů o azyl, Ahmad, strávil v Rakousku už více než rok a stále čeká, až bude pozván na interview, na jehož základě se bude rozhodovat o udělení azylu.

„Yes, we are waiting. Maybe one year or two years. No one knows. No one didn't know about the specific time of the interview.“¹

Jestliže je uchazeči o azyl uznán status uprchlíka, jedná se o oprávněného azylanta. S tímto uznáním získává cizinec nebo cizinka trvalé právo pobytu na území Rakouska, má přístup k rakouskému pracovnímu trhu a nárok na sociální podporu jako každý jiný obyvatel Rakouska. Pokud bude azylové řízení uzavřeno s negativním výsledkem, měl by cizinec nebo cizinka dobrovolně odjet do země svého původu nebo bude odsunut cizineckou policií. (*Informace pro obce a spolky o zaopatřování utečenců v Dolním Rakousku, 2016*)

¹Ahmad, 22. 10. 2016.

5 Aktéři v aréně

Prostor pro dobrovolnickou činnost je vykolíkován subjekty, které mají větší pravomoci než občanská společnost, ze které dobrovolnická skupina vzešla. Jde především o stát, který svými zákony a nařízeními určuje činnost dalších aktérů – charitativních organizací (v Keimensdorfu je to především Caritas, v jiných místech působí například i Diakonie) a zprostředkovatelů ubytování, tedy pana Mokrého. Zároveň jak stát, tak Caritas disponují personálním a finančním zázemím, které dobrovolníci nemají v takové míře k dispozici.

Pozice dobrovolnického týmu je značně nevýhodná, podíváme-li se na ni v kontextu všech aktérů. Reprezentanti státu a Caritas jsou oficiální instituce a jejich pozice v celém systému je jasně daná a zcela legitimní. Mají mnohem větší spektrum možností, jak ovlivňovat celou situaci. Dobrovolnická skupina je naopak neformální uskupení lidí. Dobrovolnice a dobrovolníci se mohou angažovat pouze jako jednotlivci, jako občané a jejich skupina jim neposkytuje žádné zastřešení.

„Who are we? We are private people doing private work.“¹

Na druhou stranu pozici dobrovolnic a dobrovolníků značně vylepšuje jejich znalost lokální situace a kontextu. Dobrovolníci se mezi keimensdorfskými uprchlíky a uprchlicemi pohybují mnohem více než reprezentanti státu a Caritas, a jsou tak skutečnými experty na celou situaci, mnohem více než instituce, které jsou keimensdorfskému prostředí příliš vzdálené a odtržené. Znalost problematiky tak z dobrovolnické skupiny dělá subjekt, který je schopen zaujmout pozici mezi oficiálními institucemi a stát se tak jedním z aktérů.

Paradoxnost situace vytváří fakt, že dobrovolnice a dobrovolníci investují svůj volný čas a za svou práci nedostávají žádné peníze (ba naopak je dokonce často vynakládají) a zároveň s keimensdorfskými uprchlíky a uprchlicemi tráví více času a organizují pro ně více aktivit než zaměstnanci Caritas i než pan Mokrá, kteří jsou ovšem za svou práci placeni. Z angažmá dobrovolníků a dobrovolnic neplyne ani společenská prestiž, jelikož veřejné mínění občanů Keimensdorfu (potažmo celého Rakouska) není jednoznačně příznivě nastaveno k přítomnosti uprchlíků. Zapojovat se do aktivit pro uprchlíky je částečně vnímáno jako problematické. Horší pozici v celém systému mají už jen uprchlíci a uprchlice, kteří jsou pouze pasivními příjemci nabízených aktivit a jejich možnosti, jak celou svou situaci mohou ovlivnit, jsou značně omezeny skrze rigidní proces azylového řízení.

Pozice dobrovolnic a dobrovolníků je tedy uprostřed – mezi státními institucemi a Caritas, jež mají největší moc a pravomoci, a mezi uprchlicemi a uprchlíky, kteří nemají pravomoci téměř žádné. Dobrovolníci reprezentující občanskou společnost tak fungují částečně jako spojnice mezi těmito dvěma

¹Carina, 14. 10. 2016.

světy, jelikož jejich střední pozice jim skýtá výhodnou možnost, jak porozumět jak uprchlíkům, tak oficiálním institucím a zprostředkovat mezi nimi komunikaci. Roli samozřejmě hraje i jejich znalost lokální situace, která u oficiálních subjektů často chybí.

Chápat roli dobrovolnic a dobrovolníků jen jako roli jakýchsi mediátorů by však bylo příliš zjednodušující. Dobrovolnická skupina, zformovaná z občanské společnosti, je skutečným plnohodnotným aktérem v celé aréně, jelikož nastoupila na místo státu a oficiálních institucí a převzala problémy, které tyto subjekty plně a efektivně neřešily.

5.1 Veřejné mínění

Prostor pro dobrovolníky a dobrovolnice je vymezován mimo jiné i veřejným míněním, které v Rakousku není vůči uprchlíkům zcela vstřícné. V době mého výzkumu se v Rakousku schylovalo k prezidentským volbám a volební průzkumy předpovídaly velmi těsný výsledek. Jedním z kandidátů byl Norbert Hofer ze Svobodné strany Rakouska (FPÖ), druhým Alexander Van der Bellen, který kandidoval jako nezávislý s podporou strany Zelených. Těsný souboj dvou kandidátů byl chápán i jako souboj pro- a protiimigračních názorů.

„It will be really interesting, it's yes or no. It's very different opinions, they never come together, this two opinions. This is really bad and hard.“²

Nakonec 4. prosince zvítězil s velmi těsným výsledkem Van der Bellen, reprezentující spíše proimigrační, otevřené a liberální názory (Oltermann, 2016). I přes vítězství Van Der Bellena je v rakouské společnosti stále mnoho protiimigračních názorů a sami dobrovolníci a dobrovolnice se musí vyrovnávat s obecnými předsudky, které o této problematice panují.

Lidé v Keimensdorfu nemají k uprchlíkům příliš vřelé postoje. Dobrovolníci je popisují jako ne příliš vstřícné, neochotné navazovat s uprchlíky a uprchlicemi kontakty, otevřeně nepřátelské ovšem jen v ojedinělých případech. Jde hlavně o distribuci hanlivých nepravdivých drbů ohledně situace v domě uprchlíků, které pramení spíše z neznalosti. Občané totiž projevují neochotu s uprchlíky mluvit a přijmout je mezi sebe, což pochopitelně cítí i sami uprchlíci:

„But they actually don't want to answer us, because once I asked for someone what's the time and he said – I don't have a time. And I saw watch on his hand. And we say hi, and if they reply hi, OK. If they don't... they don't give us a lot of care. They don't have a care for us, they are just avoiding us.“³

²Rosalie, 29. 9. 2016.

³Razi, 5. 11. 2016.

Znamená to tedy, že jediné kontakty s místními, které uprchlíci a uprchlice mají, jsou s dobrovolníky.

Kromě toho, že dobrovolnice a dobrovolníci fungují jako spojnice mezi oficiálními institucemi a uprchlíky, fungují i jako spojující článek mezi uprchlíky a ostatními občany. Jsou schopni být součástí obou světů a komunikovat s oběma skupinami, což můžeme nazvat hybriditou (Šotola et al., 2016).

Dobrovolnice a dobrovolníci jsou schopni tlumit nedorozumění a zajišťovat komunikaci (která je pro obě strany nutná). Význam dobrovolnické skupiny tedy netkví pouze v materiální pomoci pro uprchlíky a uprchlice nebo v poskytování jazykových kurzů, ale zejména ve schopnosti hybridity. Přestože dobrovolníci popisují občany Keimendorfu jako nevstřícné a oficiální instituce často jako příliš rigidní a neefektivní, v komunikaci s nimi nic takového neakcentují a volí racionálnější strategie, založené spíše na emočně nezabarveném a věcném přístupu, než na otevřené kritice. K takovému chování dobrovolníků a dobrovolnic přispívá i prostředí, jelikož vesnice nezajišťuje takovou míru anonymity jako město a jednotliví aktéři musí být mnohem opatrnější. Konflikt na osobní úrovni mezi dobrovolníky a představiteli radnice nebo občany by znamenal pro další dobrovolnickou činnost zásadní komplikaci.

Porušenou hybriditu ilustruje diskuze z jednoho dobrovolnického setkání:

„Říkali, že potřebují být s panem Mokřým zadobře, potřebují ho mít jako partnera, i když nesouhlasí s tím, co dělá. Na to Berta poznamenala, že teď to Irina celé zkazila, protože na něj byla nějak nepříjemná a něco škaredého mu řekla.“⁴

Veřejné mínění se projevilo už na prvním setkání, které zorganizovala radnice a pan Mokřý pro občany, aby je informovali o příchodu uprchlíků a uprchlic do Keimendorfu. Nemálo občanů na něm nabídlo svou pomoc (právě tito lidé teď tvoří dobrovolnickou skupinu), ovšem řada občanů se k příchodu uprchlíků vyjádřila odmítavě, vedeni obecnými předsudky. Občané Keimendorfu tedy rozhodně nejsou žádnou homogenní skupinou a dobrovolnice a dobrovolníci musí počítat i s nepřátelskými postoji.

„And than one woman said: I'm afraid, I have two daughters and maybe they are going to be raped! (...) And than other woman got up and she said: While in our country, where grandfathers having sexual abuse with their granddaughters! (...) You know the story of course, the Fritzel story...“⁵

Problémy nastaly i v situaci, kdy dobrovolníci založili facebookovou stránku *Flüchtlingshilfe Keimendorf* a ve snaze přiblížit uprchlíky a uprchlice ostatním občanům na ní začali zveřejňovat krátké profily jednotlivých uprchlíků

⁴Terénní deník, 23. 2. 2017.

⁵Irina, 30. 10. 2016.

s fotkami, ve kterých je představovali, na což občané Keimensdorfu reagovali velmi negativně.

„We post one, but we deleted it, really really fast, because we posted one picture with 21 year old man from Iraq and he had his iPhone in his hands.(...) The shit storm began. And it gets very personal.“⁶

Z obou předchozích výpovědí participantek vyplývá, že dobrovolnice a dobrovolníci musí počítat i s veřejným míněním, reprodukujícím obecné předsudky, které se nezakládá na osobních zkušenostech v lokálním kontextu, ale reflektuje mediální a politický diskurz.

5.2 Vztahy s radnicí

Radnice se na vyplácení dávek pro uprchlíky a uprchlice nijak nepodílí, nemusí být dokonce ani informovány o příchodu uprchlíků do jejich vesnice a neplynou z toho pro ně žádné povinnosti. Keimensdorfská radnice se angažuje nad rámec svých povinností. Společně s panem Mokřým zorganizovala první informační setkání pro občany (a dále v organizaci společných schůzek pokračuje), finančně se podílí na dobrovolnické činnosti a zapůjčuje prostory pro kurzy němčiny.

Participace radnice na aktivitách pro uprchlice a uprchlíky není zcela neproblematická. Radnice sice dobrovolnickou skupinu v mnohém podporuje, ale s ohledem na veřejné mínění konzervativního Dolního Rakouska tak činí raději tiše a pokud možno nenápadně. Pro starostu Keimensdorfu, který je členem Rakouské lidové strany (ÖVP), znamená podpora dobrovolnické skupiny a aktivity spojené s uprchlíky politickou ztrátu a kritiku stranických kolegů a kolegyň. Starosta je tedy velmi opatrný ve veřejné prezentaci aktivit pro uprchlíky.

„Because the mayor likes our work, because it's quiet and everything works. (...) Other mayors are not that positive with this topics. And he always says some people hate him now.“⁷

Pro komunikaci dobrovolníků s radnicí je klíčová Sara, jelikož je zároveň členkou keimensdorfské radnice i dobrovolnického týmu. I v tomto případě je tedy přítomná hybridita, jelikož Sara dokáže efektivně komunikovat jak radnicí, tak s dobrovolnicemi a dobrovolníky, a zajišťovat tak plynulou spolupráci. Pro Saru ale znamená její dvojí role i větší opatrnost. Když začala dobrovolnická skupina uvažovat o registraci v oficiální sdružení, Sara se rozhodla

⁶Rosalie, 29. 9. 2016.

⁷Carina, 14. 10. 2016.

držet raději zpátky, jelikož si nebyla jistá, zda některé kroky, které dobrovolníci hodlají podnikat, jsou zcela legální (dobrovolníci uvažovali o způsobech, jak umožnit uprchlíkům a uprchlicím pracovat). Něco takového by mohlo zásadně ublížit její politické kariéře.

„I'm not sure. So I want to see this concept and than I will send it to the country government to get it checked. Because in my position as a politician it's not allowed for me to do something illegal that would harm me a lot.“⁸

5.3 Spolupráce s Caritas

Nejbližší sídlo Caritas se nachází ve Fichtebachu a pracovníci a pracovnice Caritas jednou za čtrnáct dní navštěvují dům uprchlíků v Keimensdorfu a jsou uprchlíkům k dispozici v rámci poradenských služeb a mentoringu (*Informace pro obce a spolky o zaopatřování utečenců v Dolním Rakousku*, 2016), navíc mají k dispozici překladatele. Kromě Caritas plní podobné služby v rámci Rakouska i Diakonie, obě instituce jsou ovšem vzhledem k posledním událostem zahlceny a jejich čas strávený s keimensdorfskými uprchlíky a uprchlicemi není dostačující k vyřešení všech záležitostí, které uprchlíci potřebují, což je reflektováno jak uprchlíky, tak dobrovolníky.

„But actually what I think, they actually don't do anything. (...) They say just wait, just wait, they are saying you have to wait, you have to wait.“⁹

„I don't know how they are social, when they visit the people once a week. I don't know how to help this way.“¹⁰

Caritas znamená pro dobrovolníky i pro uprchlíky poměrně vzdálenou, odtrženou formální instituci. Dobrovolníci s Caritas nekomunikují téměř vůbec, pouze ve výjimečných případech (například když byl v Keimensdorfu ubytován nezletilý uprchlík, přestože něco takového není legálně možné). Pro uprchlíky a uprchlice je obvykle jednodušší s žádostí o pomoc kontaktovat někoho z dobrovolnické skupiny, jelikož je vídají mnohem častěji a také k nim mají osobnější vztah. Vztahy uprchlíků k pracovníkům Caritas jsou popisovány jako velmi formální, na úřednické úrovni.

⁸Sara, 7. 9. 2016.

⁹Razi, 5. 11. 2016.

¹⁰Rosalie, 29. 9. 2016.

5.4 Spolupráce s panem Mokrým

Úkolem pana Mokrého, pronajímatele domu, kde uprchlíci a uprchlice bydlí, je vyplácet jim peníze (které inkasuje od státu) a udržovat dům v odpovídajícím stavu. Na jeho práci by měla dohlížet Caritas a v případě například neodpovídajícího stavu domu by měla problém řešit.

Pan Mokrý je dobrovolnicemi a dobrovolníky popisován jako osoba, která pouze inkasuje peníze a o nic jiného se příliš nezajímá. Stav domu, ve kterém uprchlíci a uprchlice bydlí, rozhodně není vyhovující. Napravit situaci s pomocí Caritas nefunguje a proto se o zlepšení stavu snaží sami dobrovolníci, nemají však mnoho formálních nástrojů, jak na pana Mokrého tlačit, aby dům opravil. Zároveň se stávalo, že pan Mokrý v domě ubytovával více uprchlíků a uprchlic, než kapacita budovy dovoluje.

„And with him, I don't feel any empathy for the issue, for the refugees. (...) Now he finds some sort of bussines here with the refugees. I mean that's not only him, I'm sure there's lot of people who are rented this places. It's OK, if they do it properly, it's OK. But he's not doing it properly.“¹¹

Pozice dobrovolnické skupiny a pana Mokrého je přesně opačná – zatímco pan Mokrý pro uprchlíky neorganizuje žádné aktivity a vkládá do nich jen tolik energie a peněz, kolik je nezbytně nutné a zároveň za svou práci inkasuje peníze, dobrovolníci tráví s uprchlíky nezměrně více času a vkládají do své práce mnoho energie a žádné peníze nedostávají.

Pan Mokrý pro dobrovolníky a dobrovolnice rozhodně není partner ke spolupráci. Fakt, že své povinnosti neplní tak, jak by měl, znamená pro dobrovolníky práci navíc. Existuje důvodné podezření, že pan Mokrý v souvislosti s uprchlíky zároveň páchal nezákonnou činnost. Vztahy pana Mokrého a dobrovolníků jsou často i na úrovni osobních antipatií. Ovšem v komunikaci s panem Mokrým se projevuje hybridita dobrovolníků a dobrovolnic nejobnáveněji, dobrovolníci se i přes veškeré výše popsané problémy snaží, aby jejich vztah s panem Mokrým nebyl negativní a držel se ve striktně objektivní a pokud možno co nejméně osobní rovině. Negativní vztahy s panem Mokrým by totiž rozhodně situaci ohledně nevyhovujícího stavu domu nevyřešily, ba naopak by ji spíše zhoršily.

5.5 Pozice uprchlic a uprchlíků

Fáze, ve které se nyní uprchlíci a uprchlice v Keimensdorfu nachází, by se dala charakterizovat slovem *bezčasí*. Formálně jsou žadateli o azyl, u kterých není

¹¹Irina, 30. 10. 2016.

jisté, zda v Rakousku zůstanou, nebo budou muset odejít. Nachází se tedy v jakési liminální fázi. Tento pojem používá Ardnold van Gennep a později v návaznosti na něj i Victor Turner při popisu přechodových rituálů. Liminalita je pomezí fáze, nejednoznačné stadium, ve které je člověk mezi dvěma stabilní stavy (Thomas Hylland Eriksen, 2008). V případě keimensdorfských uprchlíků sice nejde o rituál, ale jinak jejich situace kritéria liminality splňuje. Jsou ve fázi, kdy už opustili svoji rodnou zemi, ale ještě se nestali právoplatnými obyvateli jejich cílové země, Rakouska.

Stát uprchlíkům a uprchlicím neposkytuje kurzy německého jazyka ani jinou podporu, mají nárok pouze na základní zaopatření. Nemohou pracovat. Jsou tedy v přechodném vakuu a jejich čas je vyplněn čekáním. Jsou vrženi do pasivity a nemají možnost svou situaci změnit, skutečně je třeba čekat, až azylová procedura začne a rozhodne, zda budou moci v Rakousku zůstat. Nikdo ovšem neví, jak dlouho bude trvat, než budou státem pozváni na interview, na jehož základě se rozhodne o udělení azylu. Uprchlíci a uprchlice tak mají obrovské množství nenaplněného volného času. Tato situace pro ně pochopitelně znamená frustraci.

„What I feel is like in a prison, I just say the austrian government should do something, I mean... if they want answer a negative, we're ready for that, if they want to give positive answer, we're ready for that. But what I do, and what I don't like, what is not good for us, is waiting. A waste of time, we don't have a job...“¹²

¹²Razi, 5. 11. 2016.

6 Nové výzvy

Celý dosavadní i následující vývoj situace v Keimensdorfu je doprovázen neustálým procesem učení, který se dotýká všech aktérů, ovlivňuje jejich chování a postupy a nutí je k flexibilitě. Příchod uprchlic a uprchlíků do vesnice je něco naprosto nového a navíc náhlého, na co musí reagovat jak občané, tak představitelé oficiálních institucí (radnice a Caritas), aniž by mohli čerpat z dřívější zkušenosti. Stejně nová a náhlá je tato situace i pro rakouský stát (potažmo pro celou Evropu), který průběžně upravuje zákony, které se žadatelů o azyl týkají. Tak se situace v Keimensdorfu stává zároveň také velmi proměnlivou, na což jsou dobrovolnice a dobrovolníci nuceni neustále reagovat.

Průběžným procesem učení je protkáváno samozřejmě i poskytování pomoci. Většina dobrovolníků a dobrovolnic nemá pedagogické zkušenosti, a pokud ano, nejde o zkušenosti s výukou němčiny pro cizince, která s sebou nese jistá specifika. Vedení jazykových kurzů pro ně tedy znamená novou výzvu, při které průběžně objevují nové postupy.

Berta například popisuje, že při výuce cizího jazyka je důležité mít před sebou jasný cíl, který pomáhá žáky motivovat.

„It was the result of several light of thinking in the early morning. How could I bring some aim?(...) And I discovered the german language certificates. Well, I had never really taking a lot of interest in it, it wasn't my bussines. But one day I remeber that, and I started finding out details about it.“¹

Bertu tedy přemýšlení nad vylepšením motivace uprchlíků dovedlo k pátrání po jazykových certifikátech. Uprchlíkům a uprchlicím byla dána možnost nechat se otestovat a získat jazykový certifikát (který by mohl být nápomocný při interview ohledně získání azylu), což se ukázalo jako skutečně motivující.

Nové výzvy představuje i organizace dobrovolnických aktivit ve skupině. Je třeba přemýšlet nad společnými schůzkami, koordinovat jednotlivé kurzy němčiny a i ostatní aktivity, nalézt nové způsoby komunikace a předávání informací mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi a také financování všech aktivit. Dobrovolníci tak v průběhu celého procesu reflektují a upravují svoje organizační zázemí.

Příchod uprchlíků a uprchlic znamenal také nutnost porozumět tomu, které instituci náleží jaké kompetence. Schopnost vyznat se ve složitém systému si museli osvojit dobrovolníci i uprchlíci, neustálý proces učení se tedy netýkal jen dobrovolníků a oficiálních institucí, ale samozřejmě také (a především) uprchlíků a uprchlic, které neznalost jazyka a místních zvyklostí staví do mnohem nevýhodnější pozice.

¹Berta, 18. 11. 2016.

„The refugees told me sometimes it’s not really good organised and they didn’t know who they should tell the problems. Should they tell the one who gave the home? Or the charity, or us, or the city hall? (...) Meanwhile, I think it’s running. But in the begining I think it was confusing for them and also for us.“²

²Rosalie, 29. 9. 2016.

7 Fáze dobrovolnické činnosti

Ve vývoji dobrovolnických aktivit v Keimensdorfu spatřuji několik fází. První z nich je samotný začátek, iniciovaný představiteli radnice, datovaný do podzimu 2015. Poté se začaly pomalu rozbíhat dobrovolnické aktivity, nejdříve kurzy němčiny, později dopravování a doprovázení uprchlic a uprchlíků k lékaři, psychologické poradenství, občasné darování oblečení a další příležitostné aktivity.

Po relativní stabilizaci a nalezení určitého fungujícího modelu dobrovolnických aktivit se pozornost skupiny obrátila dovnitř – k vlastní organizaci. Dobrovolníci a dobrovolnice začali reflektovat potřebu svou činnost lépe organizovat a dát skupině strukturu. Skupina se navíc stávala autonomnější, například začala pořádat vlastní schůzky, jelikož čtvrtletní setkání organizovaná radnicí už nebyla dostatečně častá a nedávala prostor na reflexi vnitřních problémů emancipující se skupiny. Přerod do druhé fáze nastal téměř po roce, první společné setkání všech dobrovolníků se uskutečnilo v září 2016. Dobrovolníci a dobrovolnice začali uvažovat o založení samostatného subjektu – oficiálně registrovaného dobrovolnického sdružení s vlastním názvem, financemi a hierarchickou vnitřní strukturou.

7.1 Příchod uprchlíků a uprchlic do Keimensdorfu a rodící se dobrovolnictví

Žadatelé o azyl se do Keimensdorfu, do domu pronajatého panem Mokřým, nastěhovali v říjnu roku 2015. Keimensdorfská radnice o jejich příchodu nebyla informována (jelikož radnice se na ubytování žadatelů o azyl, ani na vyplácení finančních prostředků, které jim náleží, nijak nepodílí) a nebyli informováni ani keimensdorfské občane.

„Even the city hall didn't know it. (...) They don't have to inform the city hall. It was really hard for the city hall and for all of us.“¹

Dobrovolnice Rosalie také akcentuje nedostatek informací ohledně příchodu uprchlic a uprchlíků, který se rozhodla vyřešit osobní návštěvou v jejich domě. Šlo pouze neformální setkání, Rosalií interpretované spíše jako akt přivítání a seznámení se než pomoci.

Nedlouho po Rosaliině prvním kontaktu s uprchlíky zareagovala i keimensdorfská radnice s panem Mokřým a společně zorganizovali setkání s keimensdorfskými občany. Na setkání byli přítomni představitelé radnice, Caritas i pan Mokřý. Obyvatelé Keimensdorfu projevíli o setkání obrovský zájem,

¹Sara, 7. 9. 2016.

všichni si přáli být informováni o nastalé situaci a dostavili se v hojném počtu. Atmosféra byla napjatá. Někteří lidé se silně vymezovali vůči příchodu cizinců, jiná skupina se zase postavila proti tomuto negativnímu pohledu.

Jedním z cílů tohoto setkání bylo dohodnout se s občany na společném postupu, kdy představitelé radnice oslovili veřejnost, zda by měla zájem se dobrovolnický zapojit do práce s uprchlíky, především do organizace hodin němčiny. Přihlásilo se dostatečné množství dobrovolníků a dobrovolnic, kterým se s pomocí dobrovolnické skupiny z Fichtebachu (jejíž členové už jisté zkušenosti s kurzy němčiny pro uprchlíky měli), podařilo nastartovat kurzy němčiny. Ty v té době probíhaly dvakrát týdně pro dvě skupiny uprchlíků. Radnice zdarma poskytla své prostory pro konání těchto kurzů.

Svou pomoc nabídlo množství občanů, vystupujících z odlišných pozic a s odlišnými motivacemi a dispozicemi. Například Irina nabídla své zkušenosti sociální pracovnice, Berta jako učitelka angličtiny v důchodu cítila, že by mohla být nápomocná při výuce jazyka. Často hrály roli mnohem osobnější důvody – Carina, která se k dobrovolnické skupině přidala o něco později, popisuje, že jí v té době zemřela matka a ona v dobrovolnické práci viděla způsob, jak ztrátu lépe překonat. Jiné dobrovolníky a dobrovolnice k práci s uprchlíky dovedly rodinné nebo přátelské vazby. U Dawida, který je původem z Polska, hrála roli jeho vlastní uprchlická zkušenost. Rosalie se dobrovolnický zapojovala už dříve se skupinou *Train of Hope* ve Vídni a práce s uprchlíky v Keimesdorfu byla tedy logickým pokračováním.

Schůzka, která občanům přinesla základní informace o pobytu uprchlic a uprchlíků v Keimesdorfu a zároveň iniciovala vznik dobrovolnické skupiny, byla dobrovolníky hodnocena velmi pozitivně. Dobrovolnice a dobrovolníci oceňovali, že radnice převzala iniciativu a rozhodla se občany Keimensdorfu informovat o nových skutečnostech, čímž rozptýlila počáteční dobu nejistoty. I když zapojení každého dobrovolníka či dobrovolnice současně determinovaly individuální motivace, rozhodující impuls ke vzniku organizované dobrovolnické pomoci vycházel z keimensdorfské radnice.

8 Popis dobrovolnických aktivit

8.1 Činnosti

Hlavní těžiště dobrovolnické činnosti leží v kurzech německého jazyka. Uprchlíci a uprchlice jsou rozděleni do několika skupin podle úrovně znalostí a každá skupina dochází na tříhodinový kurz dvakrát týdně vedený dvěma učiteli. Dvojice učitelů-dobrovolníků si průběh hodin chystá sama a každý z kurzů má trochu jinou náplň.

Jedna z dobrovolnic, Irina, které nevyhovovala častá frekvence německých kurzů a nutnost koordinovat celou skupinu žáků, poskytuje individuální hodiny němčiny. Tyto hodiny probíhají méně často, jsou určeny jen pro jednoho žáka a probíhají v keimensdorfské kavárně. Kromě zlepšení jazykové úrovně svého žáka vidí Irina v těchto hodinách i způsob, jak k sobě přiblížit keimensdorfské občany a uprchlíky:

„I did it in the only café in Keimensdorf, because I wanted to do there. I wanted to go to that place where are lot of people. (...) It's also bakery, people come in and out. (...) Than they saw how hard they had to study and some people than said, the people started to speaking with them.“¹

V rámci kurzů němčiny se mohou uprchlíci a uprchlice nechat otestovat a získat oficiální jazykový certifikát. Testy jsou placeny z keimensdorfské radnice a Berta, která s nápadem se získáváním certifikátů přišla, poskytuje další individuální kurzy u sebe doma pro přípravu na tyto certifikáty.

Sara popisuje, že v rámci německého kurzu zorganizovala pro svou třídu výlet do Vídně. Dobrovolníci a dobrovolnice také berou uprchlíky na lékařské prohlídky, a pokud mají cestu do Vídně nebo Fichtebachu, nabízí jim cestu zdarma autem. Někdy dostávají uprchlíci od dobrovolníků oblečení.

Carina, která vystudovala psychosociální poradenství a má tedy pro tento druh práce odborné vzdělání, s uprchlicemi a uprchlíky pořádá speciální sezení, která jim mají pomoci překonat minulá traumata:

„If you experience with something very strong, very bad... very fearfull. There is and expression in your heart, in your brain or whatever and I helped them to let it go. (...) There are tunes wich you can use and you don't need the language. They don't have to talk, they don't have to tell their stories and that's why it worked.“²

Poskytované aktivity často vycházejí z individuálních dispozic (časových, profesních nebo čistě osobních) dobrovolníků a dobrovolnic a mohou být různě

¹Irina, 30. 10. 2016.

²Carina, 14. 10. 2016.

přizpůsobovány – například Irininy individuální hodiny němčiny nebo využití Carininých zkušeností s psychologickou pomocí.

Výše popsané aktivity by se daly popsat jako organizované a oficiálně přiznáváné. Existuje také i druhá část aktivit, kterou sami dobrovolníci a dobrovolnice často jako „pomoc“ vůbec neinterpretují a nezahrnují ji do diskutovaných aktivit na schůzkách. Jde například o individuální poradenství týkající se jednání s úřady, vyplňování oficiálních žádostí a podobně nebo příležitostné výlety do Vídně a jiných měst a pozvání do svého domu na kávu. Tyto sekundární aktivity vyplývají z výše popsaných oficiálních činností, při kterých uprchlíci a uprchlice tráví s dobrovolníky poměrně hodně času (více než například s pracovníky a pracovníci Caritas) a dobrovolníci se tak pro ně přirozeně stávají osobami, na které se mohou obrátit v případě problémů nebo nejasností, navíc mezi uprchlíky a dobrovolníky vznikají přátelské vazby, které další setkávání obou skupin podporují.

„When we don't have shoes, clothes or other things, they're looking us if our shoes is not good, they trying to buy from ourselves, if we're not feeling happy or we're so sad here, they took us sometimes for other place, for us more cheap to have a fun and they're behaving like a family.“³

Dobrovolnice a dobrovolníci svou činnost hodnotí jako potřebnou a v rámci možností funkční a úspěšnou. Uvědomují si její nedokonalosti, které jsou ovšem v jejich očích přípustné: i nedokonalá pomoc je lepší než žádná.

„I mean it's better than nothing. If you don't do it, nobody will do it. Of course it is not perfect.“⁴

Kvalita pomoci je tedy hodnocena jako uspokojivá, zejména kurzy němčiny jsou považovány za dobře fungující a organizované. Pozornost skupiny se tak po necelém roce fungování může přesunout od samotných aktivit (které už se podařilo stabilizovat) k vlastní organizaci.

8.2 Cílenost dobrovolnických aktivit

Obsah dobrovolnických aktivit byl vybrán ještě před příchodem uprchlic a uprchlíků do Keimensdorfu, později byl průběžně opravován podle momentálních potřeb. Nejdříve se tedy začínalo s hodinami němčiny, k nimž se později přidalo například doprovázení uprchlic a uprchlíků k doktorům nebo psychologická pomoc.

Aktivity tedy byly upravovány v čase, ovšem pouze na základě názorů a zkušeností dobrovolníků, nikoliv uprchlíků. Dobrovolníci jsou ti, kteří formu

³Razi, 5. 11. 2016.

⁴Carina, 14. 10. 2016.

a obsah pomoci aktivně určují, uprchlíci jsou ti, kteří pomoc pasivně přijímají. Dobrovolníci v systému fungují jako mentoři, jelikož se pohybují v sobě dobře známém prostředí, ve kterém se snadno orientují, kdežto uprchlíci jsou v neznámém novém systému a jejich možnost ovlivňovat svoji situaci je mnohem menší. A tato nerovnost se projevuje mimo jiné i při cílenosti aktivit.

Takhle například Carina popisuje první sezení, zaměřené na psychologickou pomoc:

„At first I went there and did it. I didn't ask because... For the first time I had another volunteer with me and she's sitting here and shows them what I do. And: „OK, now you have to sit there and I do with you.“ That's everything I told them, so they didn't know what will happen.“⁵

Paradoxní je, že zatímco dobrovolnice a dobrovolníci trpí naprostým nedostatkem volného času a velkým množstvím úkolů (k jejich obvyklé náplni času jim nyní přibyly ještě dobrovolnické aktivity), uprchlíci naopak trpí obrovským množstvím nenaplněného volného času (jelikož jim není v této fázi azylového řízení dovoleno pracovat).

Logickým vyústěním takové situace by byla větší participace uprchlíků a uprchlic v celém systému dobrovolnických aktivit. Dobrovolníci sami tímto směrem uvažovali, nikdy se však nic takového neuskutečnilo, vše zůstalo v rovině okrajových diskuzí.

„Řeší, že nemají dostatek učitelů, je jich málo – někdo navrhuje, aby zapojili do učení ty uprchlíky, kteří už dobře německy umí, aby učili ty ostatní. Irina mi říká, že podle ní to není dobrý nápad, protože to vytváří hierarchii mezi uprchlíky, ale někteří ostatní si myslí, že je to dobré...“⁶

Rozdělení na poskytovatele pomoci-dobrovolníky a příjemce pomoci-uprchlíky tak zůstává zřejmé a nezměněné.

Existují však způsoby, jak uprchlíky a uprchlice do aktivit více zapojit a vytvořit tak participativní systém pomoci. V Bruselu existuje organizace *Tandem*, jež dává uprchlíkům možnost, aby se sami stali dobrovolníky v evropských neziskových organizacích. Tato platforma převrací zavedené role poskytovatelů a příjemců pomoci a umožňuje žadatelům a žadatelkám o azyl (kteří nemohou legálně pracovat) smysluplně investovat svůj čas skrze dobrovolnictví a zároveň znamená personální pomoc pro belgické neziskové organizace. (Perera, 2016)

Situace v Keimensdorfu je pochopitelně jiná než situace v Bruselu a žádala by si jiný model zapojení uprchlíků do dobrovolnických aktivit. Organizace *Tandem* ovšem ukazuje jiný způsob práce, který pro uprchlíky znamená zlepšení jejich situace, ale zároveň je nestaví do role pasivních příjemců pomoci, tak jako v Keimensdorfu.

⁵Carina, 14. 10. 2016.

⁶Terénní poznámky, 7. 9. 2016.

9 Dobrovolníci a uprchlíci

Na začátek je nutné říci, že pro komunikaci mezi dobrovolníky a uprchlíky je signifikantní osobní vztah a vše probíhá na individuální rovině. Nepříliš často se mezi dobrovolnicemi a dobrovolníky referuje o uprchlících jako o skupině, obvykle jsou zmiňována konkrétní jména, konkrétní situace a konkrétní příběhy týkající se jednotlivců. Stejně tak uprchlíci, hovoří-li o dobrovolnicích, mluví konkrétně. U dobrovolníků je tento přístup navíc zdůrazňován a kladen do protikladu se současným diskurzem, který o uprchlících hovoří jako o jednolitě skupině, „mase“. Osobnímu přístupu nahrává jistě i lokální kontext, jelikož skupina dobrovolníků ani skupina uprchlíků není tak velká, aby nemohly vzniknout osobní vazby.

Skupina dobrovolníků a skupina uprchlíků však zůstává oddělena. Vztahy mezi uprchlíky a dobrovolníky jsou silně formovány nejčastější dobrovolnickou aktivitou – hodinami němčiny. Vzniká tak vztah žáka a učitele se všemi jeho konotacemi. Učitel je mentorem, který má za úkol žáky učit, motivovat a aktivně určovat náplň hodiny; žák je tím, který se učí, přijímá, občas je nepozorný nebo nepořádný. Tento způsob komunikace přechází z hodin německého jazyka i do ostatních kontaktů. Nejedná se tedy o partnerský vztah rovnocenných aktérů, jde o mocenské rozdělení rolí.

Dobrovolnice a dobrovolníci reprodukují rozdělení určené státem a charitativními organizacemi, tedy rozdělení na poskytovatele a příjemce pomoci. Toto rozdělení koncentruje moc do rukou poskytovatelů pomoci a příjemci pomoci jsou zpasivněni a je snižována jejich možnost aktivně řešit svoji situaci. Z uprchlic a uprchlíků je vytvářena marginalizovaná skupina (Kallius et al., 2016). Co se týká rozdělení moci, fungují keimensdorfské dobrovolníky podobně jako charitativní organizace. Negativní dopady takového přístupu ovšem částečně minimalizuje osobní přístup dobrovolníků k uprchlíkům, díky kterému dokáží dobrovolníci lépe reagovat na individuální potřeby uprchlíků, čehož charitativní organizace ani stát nejsou schopni.

Uprchlíci jsou v očích dobrovolníků žáci, které je třeba motivovat, vychovávat, učit a především jim vysvětlit, jak svět v Rakousku funguje a co je v něm důležité. Jsou cizinci, kteří se v novém prostředí špatně orientují a mají omezená práva. Jsou vnímáni jako velké děti, které se musí ještě hodně naučit. Informace tedy proudí především směrem od dobrovolníků k uprchlíkům. Obhacování jistě probíhá i druhým směrem, ale mnohem méně a dominantním diskurzem, který určuje správnost a pravdivost, je pochopitelně ten rakouský.

„Klara měla kurz a dva uprchlíci se tam bavili a ona se jich ptala, o čem se baví. Jeden říkal, že se ptal toho druhého, jestli s ním nepůjde nakupovat, že už ho ten kurz nebaví. A Klara se rozhořčila, že takhle to v Rakousku nejde. Ty hodiny jsou teď jako jejich zaměstnání a že když už

něco začali, tak to mají dokončit. V Rakousku se prostě jen tak neodchází a říkala jim – jiná země, jiné zvyky. A dokonce to napsala na tabuli.“¹

Navzájem o sobě obě skupiny vědí velmi málo a ve vzájemném kontaktu jsou neustále vystaveny novým situacím. Následující příběh je, co se týče významů, velmi mnohovrstevnatý. Ukazuje na narážení dvou odlišných světů, které spolu nutně potřebují nalézt společnou řeč, i když o sobě navzájem vědí velmi málo. Jeden ze světů je jasně dominantní a komunikaci určuje, ačkoliv trpí stejným nedostatkem informací jako jeho protějšek. Ukazuje také flexibilitu a neustálý proces učení dobrovolníků v praxi a na nutnost hledat velmi rychle nová řešení.

„Klara šla s jedním uprchlíkem k zubaři, ale přijeli omylem o hodinu dřív. Takže šli na kafe, on odešel na záchod a pak už tam byl dlouho, tak se za ním šla Klara podívat a našla ho, jak se modlí. Už s ním potřebovala jít k tomu zubaři, ale on se pořád modlil, tak mu řekla, že to u Alláha nějak zařídila, a že už se má přestat modlit a má jít k tomu zubaři. A on jí strašně děkoval a přestal se modlit a šli.“²

9.1 Vzájemné vztahy a pozice

Uprchlíci vídají dobrovolníky častěji než kohokoliv jiného – například častěji než představitele Caritas. Představitelé Caritas a pan Mokřý jsou vnímáni jako instituce, kde na rozlišování individuálních rozdílů není místo a kde nastupuje generalizace.

„What I think is the teachers know us better than government, because they come to us every week and they see our abilities, they see our behavior, so I think they except us and they think we´re not a bad persons and we´re not a part of some other companies like terorist or something. They believe us we´re not bad persons, we behave good, we´re intelligent persons, we´re not the same like others. . . “³

Neoficiální pozice dobrovolníků a dobrovolnic přechází do nevyjasněných vztahů dobrovolníků s uprchlíky. Ne všichni uprchlíci a uprchlice vědí, zda jsou dobrovolníci za svou činnost placení, či ne.

„Yesterday I ask my friend what about the teachers, they´re giving us lectures, if they get money from the governmet or what? They say it´s just help, when they have a free time, they´re giving us a lecture. (...) I´m not sure, I´m not pretty sure about that.“⁴

¹Terénní poznámky, 28. 10. 2016.

²Terénní poznámky, 5. 10. 2016.

³Razi, 5. 11. 2016.

⁴Razi, 5. 11. 2016.

Nevyjasněné vztahy s sebou nesou občasná nedorozumění ohledně kompetencí dobrovolníků a dobrovolnic a míry jejich zapojení. Uprchlíci tak od nich očekávají více, než mohou dostat.

„Sometimes I thought they think we get money, it's our job. Because someone was very suprised when I said I have a job, I have not much time, I'm very busy. He said: that's your job. I say: no, it's not my job! That's my freetime...“⁵

Vztah mezi uprchlíky a dobrovolníky je většinou osobní, je však třeba zmínit i opačnou situaci. Jedna z dobrovolnic, Carina, vědomě zvolila přístup, při němž si udržuje odstup a nenechává vztahy přerůstat do osobní roviny.

„Maybe that's the difference between me and other helpers, because I'm not a friend. I'm more a helper. (...) I'm not meet them privately.“⁶

Důvodem je nejistota a přechodnost pobytu uprchlíků a uprchlic v Keimensdorfu, potažmo v Rakousku. Tento přístup je v dobrovolnické skupině ojedinělý, ostatní dobrovolníci si přechodnou fázi, ve které se uprchlíci nacházejí, také uvědomují a artikulují ji, ale nepřenáší ji do vzájemných vztahů.

⁵Rosalie, 29. 9. 2016.

⁶Carina, 14. 10.2016.

10 Organizace skupiny

10.1 Vývoj organizace a společného setkávání

Organizaci dobrovolnické činnosti v Keimensdorfu lze rozčlenit do několika fází. Na začátku společné setkávání dobrovolnic a dobrovolníků probíhalo pouze na schůzkách organizovaných radnicí, které se konaly čtyřikrát ročně. Na těchto schůzkách byli přítomni i zástupci radnice a pan Mokrý.

Záhy se k oficiálním schůzkám přidaly i schůzky učitelů němčiny, kteří se potřebovali scházet častěji a navíc na oficiálních setkáních nebyl dostatečný prostor na řešení záležitostí internějšího a konkrétnějšího charakteru – například přecházení žáků ze skupiny do skupiny, koordinování časů kurzů a podobně. Tyto schůzky probíhaly asi jednou měsíčně a obvykle je koordinovala a svolávala Sara.

V době mého výzkumu začaly probíhat navíc i setkání všech dobrovolníků a dobrovolnic (i těch, kteří neučili němčinu, ale například doprovázeli uprchlíky k lékaři). Důvodem byla snaha o především časovou koordinaci nejen hodin němčiny, ale i jiných aktivit, dále snaha o zlepšení komunikace mezi dobrovolníky a efektivnější sdílení informací (především elektronicky). Hlavní těžiště dobrovolnické činnosti, hodiny němčiny, už v té době tvořily poměrně funkční systém a i jiné činnosti už byly relativně stabilizovány, a proto mohli dobrovolnice a dobrovolníci začít uvažovat o efektivnější koordinaci a lepší struktuře skupiny, mimo jiné se hovořilo například o nalezení lídra, hlavního koordinátora. Naléhavá situace, kdy se bylo třeba soustředit především na aktivitu samotné, už pominula.

„So, people just do which is OK in an emergency situation, it was very big in the begining, people just, you know, they see what is needs to be done, so I do it my way. But this turns out in the course of the time. No it should get more professional. This is actually very unprofessional, which is OK in the begining, when there´s an emergency situation.“¹

Hlavním důvodem nových schůzek však byla snaha se jako skupina emancipovat, jelikož dobrovolnice a dobrovolníci začali uvažovat o transformaci své neformální skupiny v registrovanou oficiální organizaci.

Dobrovolnická skupina pochopitelně nebyla zcela názorově homogenní. Někteří z nich považovali lepší organizaci za nezbytnost a aktivně iniciovali společná setkání, jiní z nich o nic takového neměli zájem a příliš se nezapojovali.

¹ Irina, 30. 10. 2016.

Koordinovanost skupiny a četnost schůzek se tedy v čase zvyšovala, stejně jako se zvyšovala nezávislost dobrovolníků na keimensdorfské radnici. Dobrovolníci a dobrovolnice tak vytvořili novou strukturu, nový nezávislý subjekt. A emancipace měla ještě pokračovat založením oficiální organizace.

10.2 Registrace v oficiální organizaci

Vágní představy o lepší organizaci a emancipaci skupiny nabývají pro dobrovolníky konkrétnějších rozměrů při uvažování o registraci skupiny. Neformální dobrovolnická skupina by se registrovala jako oficiální sdružení, spolek (německy der Verein) a stala by se tak oficiálním a rovným partnerem pro radnici, Caritas a jiné instituce. Spolek by disponoval vlastními financemi a členové by zastávali oficiální funkce, existoval by tedy vedoucí skupiny, pokladník a podobně.

Skupina byla ohledně názorů na registraci poměrně rozpolcená. Vytvořila se aktivnější skupinka dobrovolnic a dobrovolníků, kteří registraci prosazovali, jiní zůstávali spíše v pozadí a schůzek týkajících se registrace se neúčastnili. Vytvoření oficiálního spolku bylo skupinou aktivnějších dobrovolníků a dobrovolnic vnímáno jako prospěšné, ale ne zcela nutné, šlo pouze o jednu z možností, jak pomoc zprofesionalizovat. Hovořilo se o větším množství finančních prostředků, se kterými by navíc dobrovolníci mohli svobodněji nakládat, o usnadnění komunikace s oficiálními institucemi a o efektivnější organizaci práce. Na druhou stranu by založení oficiálního spolku pro dobrovolníky znamenalo větší administrativní zátěž a navíc by byl nutný stabilní více početný tým.

Situaci také zkomplikovalo, že dobrovolnice Sara, která byla zároveň členkou radnice a zajišťovala tak spojení mezi obcí a dobrovolníky, registraci v oficiální spolek nepodpořila a dobrovolníci a dobrovolnice, kteří s registrací souhlasili, si uvědomovali, že prosazovat registraci i přes nesouhlas některých členek by nebylo šťastné řešení.

„No, I don't think it will work, because not all of the people who are volunteering are for it. Some are really against it. And some of them are very important teachers, and also Katrin, she told me directly: I don't find it a good idea.“²

Při diskuzích o oficiální registraci skupiny dobrovolnice a dobrovolníci navrhovali, aby název organizace neodkazoval k uprchlíkům. Něco takového vnímali jako politicky problematické a zároveň vnímali založení spolku jako něco dlouhodobějšího, co bude trvat i po odchodu uprchlíků a uprchlic z Keimensdorfu. Organizace by se tak v budoucnu mohla zaměřit i na jiné problémy a poskytovat i jiné služby, než pomoc uprchlíkům.

²Irina, 30. 10. 2016.

10.3 Financování

Činnost keimensdorfské dobrovolnické skupiny je finančně podporovaná z radnice, ovšem tyto zdroje pokryjí dobrovolnické aktivity pouze částečně. Radnice zdarma poskytuje prostory pro pořádání kurzů němčiny a zároveň zřizuje dárcovský box, do kterého je možné přispívat, což činí někteří obyvatelé Keimensdorfu a také rod Lichteinsteinů. Peníze z tohoto boxu jsou pak využívány k hrazení jazykových certifikátů a na kopie učebnic němčiny. Radnice finanční prostředky kontroluje, a pokud dobrovolnice a dobrovolníci potřebují peníze na něco méně standartního (například proplacení jízdenek na výlet s uprchlíky do Vídně), musí být vydání peněz radnicí schváleno, což jedna z dobrovolnic popisuje jako poměrně obtížné.

Dobrovolníci a dobrovolnice se proto uchylují k jiným řešením, což většinou znamená, že na své aktivity využívají vlastní finanční prostředky. Někdy jim jejich situace umožňuje pořídit například učebnice němčiny jako sponzorský dar od jejich firmy. Ve většině případů ale investují skutečně své vlastní peníze. Vynakládání vlastních finančních prostředků pro dobrovolníky a dobrovolnice znamená svobodnější možnost jejich použití.

Dobrovolnice Berta, která přišla s nápadem jazykových certifikátů, dokonce testování prvních dvou žáků zaplatila sama a až později žádala radnici o finanční příspěvek:

„I mean, the costs for such certificates are very high. A hundred euros per certificate. I had financed the first two myself, because I did not want to put the financial load on the council, who is mean not knowing what is became of it. (...) So I decided to do the test myself. And finance the test myself. And with the result, after the first two, I walked to the mayor and I told him about what I have been doing and my plans and gave him the reasons for my decisions, and he said – oh, it sounds as a really good thing. And he supported me. And when he heard there were these costs, he said – well, we have a count for things that the refugees would need – donations. And he said – I think that is a really a positive thing if we use the money for such. This is how the comunity took over the costs of it, for the certificates. They also paid for the certificates of the first two. So, in fact, I have no financial lost.“³

10.4 Komunikace mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi

Co se týče elektronické komunikace uvnitř skupiny, dobrovolníci spolu většinou komunikují přes e-mail. Tahle situace není hodnocena jako ideální, ně-

³Berta, 18. 11. 2016.

kteří dobrovolníci e-maily příliš často nevybírají a také neexistuje souhrnný kontaktník všech dobrovolnic a dobrovolníků. Dobrovolníci se proto raději uchylují k osobním schůzkám.

Komunikace směrem ven funguje o něco živěji. Někteří učitelé komunikují se svými žáky na facebooku. Existuje také facebooková stránka s názvem *Flüchtlingshilfe Keimensdorf*, kterou založila Rosalie v začátcích dobrovolnické činnosti. Na stránce jsou zveřejňovány příspěvky, které referují o aktuálních událostech, například o fotbalovém zápase nebo o výhře keimensdorfských uprchlíků v literární soutěži. Stejně tak jsou na stránce zveřejňovány poptávací inzeráty, ve kterých se dobrovolníci obrací na občany Keimensdorfu, pokud některý z uprchlíků potřebuje například boty.

Tato stránka má přiblížit lidem v Keimensdorfu dobrovolnické aktivity a situaci keimensdorfských uprchlíků a uprchlic, o kterých je referováno v pozitivním duchu. Stránka ovšem není příliš živá, v době psaní práce byl poslední příspěvek tři měsíce starý. Stránka je využívána spíše nahodile a nepravidelně a pravděpodobně neslouží pro keimensdorfské občany jako zdroj informací o situaci s uprchlíky.

Dobrovolnice a dobrovolníci také píšou články o své činnosti do místního obecního zpravodaje. Vyzývají v nich ostatní občany, aby se k dobrovolnické skupině připojili, neboť je důležité uprchlicím a uprchlíkům zprostředkovat jazykové kurzy a tím podpořit integraci a zabránit chaosu.

V článcích jsou dobrovolníci popisováni jako nutní zprostředkovatelé integrace a rakouských hodnot, kteří přispívají ke klidnému soužití lidí ve vesnici. O uprchlicích se referuje pozitivně, obvykle jako o učenlivých žácích. Dobrovolnice a dobrovolníci tak jako autoři článků konstruují před očima keimensdorfské veřejnosti obraz ideálního integračního modelu a legitimizují svou pozici poskytovatelů pomoci, viz přílohu A.

10.5 Členové a členky dobrovolnického týmu

Většina členů dobrovolnického týmu se v aktivitách pro uprchlíky a uprchlice angažuje od samého začátku, lidé se tedy příliš neobměňují. Rozhodně dochází spíše k úbytku lidských sil než ke zvětšování skupiny.

*„Some of them come for one lesson or two and than never come again.
So the people who started it, these are the people who are here now. (...)
So less people than in the begining.“⁴*

Řada dobrovolníků a dobrovolnic odchází bez vysvětlení, někteří z nich kvůli změně pracovní nebo osobní situace. Dobrovolnický tým je tedy navíc poměrně nestálý, členové nejsou v týmu vázáni žádnými formálními prostředky. Mohou tedy tým libovolně opouštět nebo tlumit míru svého zapojení.

⁴Rosalie, 29. 9. 2016.

Personální nedostatky zasahují jak do organizace práce, tak i do samotných dobrovolnických aktivit. Je například těžké najít učitele na kurz němčiny pro začátečníky a malé množství členů (a zároveň také jejich nestálost) je jedním z důvodů, proč mají dobrovolnice a dobrovolníci obavy z oficiální registrace spolku, což by samozřejmě znamenalo zátěž navíc.

Naprostá většina dobrovolnic a dobrovolníků pochází z Keimensdorfu nebo z přilehlých vesnic, které spadají pod keimensdorfskou radnici. Tým je tvořen hlavně staršími ženami, řada z nich je v důchodu. Angažovanost starších občanů je vysvětlována větším množstvím volného času, jelikož se nemusí starat o malé děti nebo už nechodí do práce. Na druhou stranu, Sara i Carina, které se účastní v dobrovolnické skupině mnoha aktivit – Sara je dokonce hlavní koordinátorka hodin němčiny a Carina se výrazně angažuje při schůzkách ohledně registrace skupiny – jsou výrazně mladší než ostatní dobrovolníci. Obě mají časově náročnou práci, ovšem ani jedna z nich nemá rodinu.

Od samotných dobrovolníků a dobrovolnic se mi nedostalo žádného vysvětlení, proč je dobrovolnický tým tak výrazně feminizovaný. V celkové populaci Rakouska je poměrně vysoký podíl dobrovolníků, asi 46 % populace, jak vyplývá z šetření provedeného v roce 2012. Podíl žen mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi je nižší než podíl mužů, ze všech dobrovolníků je žen 42 %. Ženy se více zapojují v sociálních a vzdělávacích aktivitách a v privátní sféře, muži více při pomoci při katastrofách, například jako hasiči. Zároveň je ve starší populaci Rakouska výraznější podíl dobrovolníků. (*Freiwilliges engagement in Österreich*, 2012)

U dobrovolníků, kteří se angažují při pomoci uprchlíkům, je výraznější podíl žen, asi 72 %. Dvě třetiny z nich se věnují jazykovým kurzům (*Fast 72 Prozent der Flüchtlingshelfer sind Frauen*, 2016). Vzednutí dobrovolnické činnosti žen a jejich zapojení do pomoci uprchlíkům lze číst jako akt výraznějšího vstupu žen do veřejného prostoru, navíc v souvislosti s exponovaným společenským tématem příchodu uprchlíků a uprchlic.

Svou angažovaností ženy navíc rozbíjí obecné předsudky, které o uprchlících panují. Uprchlíci-muži jsou považováni za hrozbu v souvislosti s násilím na ženách, což artikulovali i někteří občané Keimensdorfu na prvním společném setkání, stejně jako babička dobrovolnice Sary:

„She was very sceptical before, because she said: „OK, you’re alone with mainly young men, why are you doing it?“⁵

Mnohokrát zmiňovaná byla situace, kdy se během léta k dobrovolnickému týmu přidal místní farář. Tematizováno bylo to, že se do většinově ženského týmu přidal muž.

⁵Sara, 7. 9. 2016.

„Most of the volunteers are women and now we have a man! And it's quite another situation for them, to work with man again.“⁶

Farář fungoval také jako místní autorita a jeho zapojení mezi dobrovolnicou skupinu znamenalo zvýšení její legitimacy. Zároveň byl farářův vstřícný přístup interpretován i jako odmítnutí konfliktu mezi odlišným náboženstvím uprchlíků a místních.

„Anyway, he was the first one who gave them introduction into what is happening at thich church, and he said for instance, which I found very nice, like 20 years ago, also in our country on the one side the man was sitting and on the other women were sitting. This just... it was also separation, not very long time ago.“⁷

10.6 Soukromé faktory a role ve skupině

Dobrovolnice a dobrovolníci ve skupině zauímají různé role a plní různé funkce. Někteří dobrovolníci se angažují pouze v konkrétních aktivitách, které jsou uprchlíkům a uprchlicím poskytovány – jsou učiteli němčiny, doprovází uprchlíky k lékaři, pomáhají jim s náležitostmi týkajícími se azylového řízení nebo poskytují psychologickou pomoc.

Jiní dobrovolníci se rozhodli zapojit i do organizačních záležitostí, které se skupiny týkají, iniciují tedy společná setkání, zasazují se o registraci v oficiální sdružení nebo zajišťují komunikaci s radnicí. Například Sara je zároveň učitelkou němčiny, koordinátorkou jazykových kurzů a zajišťuje i komunikaci s radnicí, jelikož je její členkou. Ne všichni se ale zapojují tak moc jako Sara. Řada dobrovolníků a dobrovolnic se do organizačních záležitostí skupiny vůbec nezapojuje, jako například Berta:

„I love to do that, the teaching. But I'm not so much interested in organising things. Well, my things I have to organise, but I can't do everything. But I love to do what I can do, and this is what I do. I always say to myself: I can't save the world. I can support a few.“⁸

V keimensdorfské dobrovolnické skupině neexistují žádná pravidla, která by určovala, jaké povinnosti musí dobrovolníci plnit nebo jak moc by se měli zapojovat. Dalo by se říci, že je vítána pomoc v jakémkoli rozsahu a dobrovolnice a dobrovolníci nejsou nijak sankcionováni, pokud se rozhodnou neparticipovat na určitých činnostech nebo ze skupiny zcela odejít. Míra zapojení

⁶Sara, 7. 9. 2016.

⁷Irina, 30. 10. 2016.

⁸Berta, 18. 11. 2016.

jednotlivých osob tak většinou vychází ze soukromých faktorů – čímž nazývám jednak individuální časové možnosti a jednak individuální dispozice pro určitou činnost.

Responsibilita není ve skupině vymáhána žádnými artikulovanými pravidly. Pokud se některý z dobrovolníků nebo dobrovolnic rozhodne zapojovat jen do některých aktivit, utlumit svoji činnost a nedostát některým svým závazkům, je to možné, obvykle to ale znamená, že s utlumením jeho aktivit se zmenšuje i jeho vliv na rozhodovací procesy ve skupině. Jednak proto, že pokud se neúčastní společných setkání, je jeho šance ovlivnit dění ve skupině velmi malá a zároveň s utlumením vlastního angažmá klesá jeho vhléd do situace. Při rozhodování jsou obvykle upřednostněni ti dobrovolníci, kteří aktuální situaci rozumí.

Responsibilita je zmiňována i samotnými dobrovolníky a dobrovolnicemi jako jeden z problémů, ne příliš dobře například funguje elektronická komunikace. U Iriny nemožnost domluvit se s ostatními keimensdorfskými dobrovolníky či dobrovolnicemi přes e-maily vedla k tomu, že některé projekty realizovala raději s vídeňskou dobrovolnickou skupinou:

„For me it's easier to do it with my friends, than with someone when I write an and there's no feedback, so I don't know what people think about it. So it's much easier.“⁹

Časové možnosti dobrovolnic a dobrovolníků jsou většinou ovlivněny jejich zaměstnáním nebo rodinnou situací. Nezřídka se stávalo a stává, že některý z dobrovolníků změní práci a ze skupiny odejde nebo se věnuje méně činností. Speciální je například situace Iriny, která v Keimensdorfu žije pouze částečně a do dobrovolnických aktivit se tak nezapojuje pravidelně, ale jen zřídka. Dobrovolnická skupina je schopna přijmout i takové členy a umožnit jim, aby se zapojili podle svých možností.

„I knew I wouldn't stay here, that's why I didn't get too deeply into it, into the volunteering. That's why... for me it was always like yes, I was very interested, and I found it great that in Keimensdorf we have them and I visited them, but I didn't really want to do something continuous.“¹⁰

Rozhodovací procesy ve skupině mohou fungovat jak skrytě, tak zjevně a může do nich být zapojena různá část členů (Cohen, 2015). V keimensdorfské skupině se při rozhodování všechna tato kritéria uplatňují. Některá rozhodnutí jsou diskutována na společných setkáních, kde se k nim vyjadřují všichni přítomní, jiná probíhají tiše a skrytě v průběhu celé činnosti. Zda bude rozhodnutí řešeno veřejně nebo skrytě, ne vždy záleží na jeho důležitosti, ale často

⁹Irina, 30. 10. 2016.

¹⁰Irina, 30. 10. 2016.

spíše na možnosti ho diskutovat s ostatními. Pokud není naplánováno žádné společné setkání, dějí se rozhodnutí často na individuální úrovni, obvykle jsou ale zpětně na setkáních diskutovány a korigovány.

Fakt, že spolu členové skupiny sdílí společné zájmy, ještě neznamená, že se podle nich budou vždy chovat. Vždy existuje napětí mezi individuálními potřebami a společnými sdílenými zájmy (Cohen, 2015).

Něco takového se projevilo, když se Irina rozhodla vyvěsit na svůj dům v Keimensdorfu transparent s nápisem *Internationale solidaritat*. Chtěla se vymezit vůči veřejnému mínění a otevřeně demonstrovat své postoje. Jiná dobrovolnice, Sara, něco takového označila za zbytečně polarizující a nekorelující se snahou o hybriditu, kterou obvykle při veřejné komunikaci dobrovolníci a dobrovolnice uplatňují. Irina tak v očích Sary porušila nepsané pravidlo týkající se opatrné komunikace skupiny směrem ven a upřednostnila svoje individuální zájmy.

Jelikož podobnou hybriditu, kterou dobrovolníci a dobrovolnice uplatňují při komunikaci s jinými subjekty, uplatňují i při komunikaci s ostatními členy, nebyla tato situace nikdy diskutována otevřeně a veřejně. Dobrovolníci a dobrovolnice se i při komunikaci mezi sebou vyhýbají konfliktům. Skupina je malá a rozkol v ní by mohl mít fatální důsledky na poskytované dobrovolnické aktivity a i na pozici dobrovolnického týmu v celém systému. Sara proto o svém odlišném názoru pomlčela.

Rozhodovací procesy jsou úzce spojeny i se skupinovými autoritami. Problematika skupinových autorit je mnohohodimenzionální a měla by být vždy interpretována v kontextu skupiny. Častým zjednodušujícím vysvětlením skupinových autorit je charisma (Cohen, 2015). Pokud ovšem za princip určování autority označíme charisma, nedozvíme se nic o skupinové dynamice ani rozhodovacích procesech. Navíc proti tomuto konceptu mluví i fakt, že ne všechny skupinové autority charisma oplývají a že ne všichni charismatičtí lidé jsou lídři (Cohen, 2015).

Keimensdorfská skupina nemá oficiální hierarchickou strukturu, přesto v ní neformální autority můžeme poměrně dobře identifikovat. Jednou ze skupinových autorit je nepochybně Sara. Její pozice dobrovolnice a zároveň členky keimensdorfské radnice a političky ji k roli autority dopomáhá. Stejně tak je skupinovou autoritou i Carina, která je zaměstnaná u Caritas ve Fichtebachu a má tedy vzhled do této problematiky.

Kromě toho, že mají Sara i Carina výhodné výchozí pozice, roli hraje i to, že byly ochotny roli autorit převzít. U keimensdorfských dobrovolníků a dobrovolnic je neustále tematizován nedostatek volného času, a tak fakt, že Sara i Carina jsou ochotny obětovat více volného času než zbytek skupiny, znamená, že jsou i ostatními členy a členkami skupiny uznány jako autority. A jelikož obětují více volného času než ostatní, mají větší vzhled do problémů, které se ve skupině řeší, což je dalším důvodem k jejich uznání autoritami.

Sara i Carina tedy organizují společná setkání, na kterých nezřídka vystupují jako vůdkyně, což znamená, že nejvíce mluví nebo řídí diskuzi a pořizují zápis. Zároveň jsou osobami, na které se jiní dobrovolníci a dobrovolnice v případě problémů obrací. Jejich názory mají ve skupině větší váhu.

„I have no experience with official things. It's not my work, it's not my world. I've never done this, maybe Sara has more experience with this. So I will do what she wants to do, I think.“¹¹

¹¹Rosalie, 29. 9. 2016.

Závěr

Při interpretaci dobrovolnické činnosti jistě nemůžeme pominout individuální motivace lidí a obecné motivy spojené s dobrovolnictvím, jako snahy naplněně strávit svůj čas, pomoci ostatním, získat nové kontakty a podobně (Simsa, 2017). Podíváme-li se ovšem na tento fenomén širěji zasazený do společenského kontextu, lze vzednutí občanské společnosti, jež se začala dobrovolnický angažovat, číst jako reakci na politiku státu, který nedokázal situaci odpovídajícím způsobem vyřešit.

Keimensdorfské dobrovolnice a dobrovolníci vyplnili bezčasí, ve kterém se uprchlíci při čekání o azyl ocitli, a které nebyl schopen vyplnit stát. Zaměřili se na lokální úroveň, činnost keimensdorfské skupiny byla motivována i souhlasností k místu, dobrovolnicím a dobrovolníkům nebylo lhostejné dění ve vesnici a záleželo jim na klidném soužití.

„Carina říkala, že to začala dělat taky proto, že nechce na ulicích Keimensdorfu potkávat cizince – a aby to nebyli cizinci, tak se s nimi musí tedy seznámit.“¹²

Při posledním setkání jsem dobrovolnice a dobrovolníky v Keimensdorfu zastihla v odlišné situaci. Od našeho posledního setkání v prosinci uplynuly asi dva měsíce a mnohé se změnilo. Dobrovolníci už přestali aktivně usilovat o registraci svého sdružení v oficiální subjekt. Stát v té době přiznal právo na jazykové kurzy i žadatelům o azyl v režimu základního zaopatření. Hlavní těžiště práce keimensdorfských dobrovolníků a dobrovolnic, hodiny němčiny, se později stane nadbytečným.

Dobrovolníci tuto skutečnost hodnotili s nadšením, znamenalo to, že jejich povinností ubyde a „budou se moct vrátit zpátky ke svým životům“, jak poznamenala dobrovolnice Berta. Někteří dobrovolníci a dobrovolnice hovořili o jiných problémech, na které by se mohla dobrovolnická skupina zaměřit, například na práci se seniory. Většina z nich však vypadala, jako by si oddechla, že jejich povinnosti opět převezme stát a oni po téměř dvou letech s dobrovolnickou prací skončí. Dobrovolníci a dobrovolnice tak sdíleli s uprchlíky přechodnou liminální pozici.

Aktivity keimensdorfských dobrovolníků a dobrovolnic tak lze chápat jako převzetí zodpovědnosti za stát v době, kdy on a jeho instituce nedokázaly fungovat odpovídajícím způsobem. V Keimensdorfu se to dělo bez vzdoru a bez obviňování oficiálních institucí a státu ze selhání.

„Na mou otázku, jestli nemají pocit, že stát a charita tady v tomhle totálně selhali, mi říkal Herbert – ano, oni opravdu selhali, ale my to chápeme, nikdo nevěděl, co se děje. Všichni souhlasně přikyvovali.“¹³

¹²Terénní deník, 23. 2. 2017.

¹³Terénní deník, 23. 2. 2017.

Dobrovolnice a dobrovolníci chápali svou roli jako zcela přirozenou a svoje aktivity nepovažovali za formu protestu nebo nesouhlasu se státní mocí. Ne-konfliktní postoje keimendorfských dobrovolnic a dobrovolníků přičítám hybriditě, nutnosti opatrně manévrovat v malé vesnici, kde by příliš konfliktní nebo radikální postoje mohli narušit křehkou rovnováhu.

Důležitost dobrovolnických aktivit však nespočívá jen ve vyplnění mezery, ve které stát nestihl rychle zareagovat. Keimendorfstí dobrovolníci a uprchlíci si dokázali vytvořit osobní vztahy, z nichž některé jistě přetrvají i po utlumení nebo ukončení dobrovolnických aktivit.

„Říkali, že s některými uprchlíky vazby jistě přetrvají – určitě budou komunikovat a třeba se občas navštěvovat, s některými mají prostě osobní vztah. Taky říkali, že je tam velké množství takových, kteří se už do Keimendorfu nikdy nevrátí, nikdy o nich neuslyší a hotovo.“¹⁴

Místní dobrovolníci a dobrovolnice tak dokáží poskytnout uprchlíkům vazby na lokální prostředí, což by oficiální instituce zprostředkovaly jen těžko. (Simsa, 2017)

Občanská společnost dokázala flexibilněji a rychleji reagovat a vyplnit prostor, který stát a jeho instituce obsáhnout nedokázali. Na její angažmá lze pohlízet ze dvou stran. Můžeme konstruovat obraz dobrovolníků a dobrovolnic-hrdinů. Viděno touto optikou, jsou dobrovolníci a dobrovolnice skutečnými zprostředkovateli integrace, kteří svou rychlou reakcí a osobním nasazením přispívají k poklidnému životu v Rakousku a dokáží řešit problémy, které nedokázal efektivně vyřešit stát a oficiální subjekty.

„Kdyby nás nebylo, byl by strašný chaos a masakr – říká Clara. Říká, že Rakušané by si to nenechali líbit, kdyby se tady potulovalo hodně uprchlíků a kdyby se o ně nezajímal nikdo tak jako oni, dobrovolníci. Prý to Rakousko nezvládá.“¹⁵

Občanská společnost se tak stala jedním z aktérů veřejného života, strukturou, se kterou musí počítat i oficiální instituce. Podporovat tento obraz hrdinů je výhodné i pro samotné dobrovolníky a dobrovolnice, neboť tak svoji činnost legitimizují.

Druhým pohledem lze dobrovolníky a dobrovolnice vidět jako pouhé oběti systému, které z čiré nutnosti zabránění katastrofě nastoupili na místo státu a zdarma poskytovali uprchlíkům pomoc, jelikož stát nebyl schopen rychle zareagovat. V tomto schématu šance dobrovolníků a dobrovolnic ovlivnit dění není příliš velká, jelikož za nimi nestojí žádná oficiální instituce a jejich role je

¹⁴Terénní deník, 23. 2. 2017.

¹⁵Terénní deník, 28. 10. 2016.

pouze přechodná a slouží k vyplnění bezčasní. Angažovanost nepřináší dobrovolníkům a dobrovolnicím ani společenské uznání, jelikož široká veřejnost se k přijímání uprchlíků rozhodně nestaví jednoznačně pozitivně.

Interpretace dobrovolnické angažovanosti kolísá mezi těmito dvěma pohledy. Jednoznačné přiklonění k jednomu z nich by bylo příliš zjednodušující. Situace navíc v současné době rozhodně není uzavřená a budoucí vývoj bude jistě dále přinášet momenty, kdy jednotliví aktéři budou znova revidovat své pozice a hledat své místo v rámci systému.

Bibliografie

ABU GHOSH, Yasar; STÖCKELOVÁ, Tereza, 2014. *Etnografie: Improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-148-0.

ARENDR, Hannah, 1943. We refugees. *Menorah Journal*. Roč. 31, č. 1, s. 69–77.

COHEN, A, 2015. *Two-Dimensional Man: An Essay on the Anthropology of Power and Symbolism in Complex Society*. Taylor & Francis. Routledge Library Editions: Social and Cultural Anthropology. ISBN 9781317400486. Dostupné také z: <https://books.google.cz/books?id=SvcWCgAAQBAJ>.

Fast 72 Prozent der Flüchtlingshelfer sind Frauen, 2016. *Die Presse* [online]. Přeložil Jaroslav Šotola [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: <http://diepresse.com/home/panorama/oesterreich/5036678/Fast-72-Prozent-der-Fluechtlingshelfer-sind-Frauen>.

Freiwilliges engagement in Österreich, 2012. Wien. Dostupné také z: http://www.freiwilligenweb.at/sites/default/files/fwe_in_oe_-_bundesweite_bevoekerungsbefragung_2012.pdf. Technická zpráva. Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz. Přeložil Jaroslav Šotola.

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

Informace pro obce a spolky o zaopatřování utečenců v Dolním Rakousku, 2016. Z keimendorfských webových stránek přeložil Michal Urban.

JANKŮ, Kateřina, 2006. Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem. *Sociální studia*. Roč. 2006, č. 1, s. 13–27. ISSN 1214-813X.

KALLIUS, Annastiina; MONTERESCU, Daniel; RAJARAM, Prem Kumar, 2016. Immobilizing mobility: Border ethnography, illiberal democracy, and the politics of the "refugee crisis" in Hungary. *American Ethnologist*. Roč. 43, č. 1, s. 25–37. ISSN 15481425. Dostupné z DOI: 10.1111/amet.12260.

OLTERMANN, Philip, 2016. *Guardian*. Austria rejects far-right candidate Norbert Hofer in presidential election [online] [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/04/far-right-party-concedes-defeat-in-austrian-presidential-election>.

PERERA, Mark, 2016. Integrating young refugees in Europe: Tandem – a case study. In: *Integrating young refugees in Europe: Tandem – a case study. Journeys to a New Life: Understanding the role of youth work in integrating young refugees in Europe*. Brussels, s. 1–5. Č. 2.

PONGRATZ-LIPPITT, Christa, 2016. *Guardian*. Austria has a proud history of helping refugees – but for how much longer? [online] [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/jun/10/austria-refugees-migration-crisis-eu>.

SIMSA, Ruth, 2017. Leaving Emergency Management in the Refugee Crisis to Civil Society? The Case of Austria. *Journal of Applied Security Research*. Roč. 12, č. 1, s. 78–95. ISSN 1936-1610. Dostupné z DOI: 10.1080/19361610.2017.1228026.

ŠOTOLA, Jaroslav; RODRÍGUEZ POLO, Mario, 2016. *The performative hybridity of Informal Initiatives helping Refugees: A way of resistance*.

SOUKUP, Martin, 2014. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Vyd 1. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2567-6.

ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára; SEDLÁČEK, Martin; REDLICOVÁ, Jitka; NOVOTONÝ, Petr; JANÍK, Tomáš; MÁSILKA, David; KAŠČÁK, Ondřej, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha. ISBN 978-80-7367-313-0.

THOMAS HYLLAND ERIKSEN, 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-465-6.

VALDROVÁ, Jana, 2010. *Jazyková doporučení pro český jazyk* [online] [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: <http://www.valdrova.cz/2010/11/jazykova-doporuceni-pro-cesky-jazyk/>.

VRBOVÁ, Leka, 2006. *Český jazyk jako nástroj nerovnoprávnosti žen a mužů* [online] [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/cesky-jazyk-jako-nastroj-nerovnopravnosti-zen-a-muzu>.

A Články z obecního zpravodaje

Hledáme učitele němčiny – takové, kteří by se jimi chtěli stát.
„Chci se učit německy, protože bych se s lidmi rád německy domluvil.“

Abraham je jedním z utečeneckých dětí, kteří se nastěhovali se svými rodiči minulý rok do budovy nadace knížete Lichtensteina. Mezitím již dost dobře funguje jednoduchá forma komunikace, Abraham již umí dokonce napsat některé věty. Za to patří dík dobrovolníkům, kteří od listopadu utečence vyučují.

Dobrovolníci musí přinést jen trochu času, zbytek se již naučí v týmu. „Žádný z nás neměl na začátku zkušenost s výukou němčiny pro cizince. Někteří nemají ani žádné pedagogické vzdělání. My to teď zkrátka děláme, protože je to potřeba.“ vysvětluje Rosalii, jedna ze skupiny 15 dobrovolníků, kteří byli již zrodu kurzů němčiny. Po čtyřech měsících se ukázalo, že někteří utečenci se učí rychleji, jiní potřebují trochu víc času. Proto je důležité vytvářet nyní další skupiny, nebo prostě jen ulevit těm stávajícím.

Žadatelé o azyl nemají během čekání na rozhodnutí o udělení azylu přístup k žádným oficiálním jazykovým kurzům. Ale i poté jsou takové kurzy velmi drahé. K podpoře rychlé integrace jsou proto nutné jazykové kurzy organizované dobrovolníky. Protože jak se má někdo integrovat, bez toho aby znal řeč? Jak má člověk bez znalosti jazyka najít práci? Jak se domluvit na úřadech, u doktora, se sousedy? Jako žadatelé o azyl jsou ve snaze se integrovat podporováni, ale později jsou ponecháni před touto výzvou sami. Jak zabránit chaosu a podpořit integraci? „Ta otázka se doopravdy týká každého jednotlivce“, říká Rosalia.

Hledají se naléhavě lektoři a další pomocníci/ce. Kurzy němčiny budou prováděny v týmech po 3–4 osobách v zasedacím sále obce, nebo v utečeneckém domě. Jak často a ve které dny se individuálně domluví. I v případě pokud máte jen jednou za čtrnáct dní dvě hodiny času. Každý kdo by měl zájem sem tam trochu pomoci, nebo přímo naplno naskočit do týmu dobrovolníků ať se ozve na: E-mail XXXXX@XXXXXX.XX nebo na tel.: XXXX/XXXXXX.

Pocit sounáležitosti. Láska k bližnímu. Společné bytí.

Módní slova – nebo přeci jen skutečně žité hodnoty ve Keimensdorfu?

Přehled aktivit spojených s žadateli o azyl v naší obci. Je krásné zažít, s jakou ctí žádostí, motivací a výdrží se mladí lidé z Afghánistánu a Iráku prokousávají německou gramatiku. Někteří z nich jsou zde v Rakousku teprve devět měsíců. Až do svého příchodu neuměli slovo německy, valná většina ani anglicky, a naše písmena pro ně byla stejně „španělskou vesnicí“.

A dnes? Zatím už jsou tři obzvláště pilní na úrovni A2. Nedávno mohli na výsost úspěšně absolvovat i odpovídající zkoušku. Zkouška pro úroveň A1 byla již 6 mladými pány absolvována s kladným výsledkem, další se na stejnou právě připravují a v dohledné době se této výzvě také postaví.

Tyto vynikající výkony by však nebyly vůbec možné, nebýt „nápomocných rukou“, jež tyto mladé lidi podpořily. Dobrovolní učitelé němčiny se angažují velkým množstvím času, obrovskou porcí trpělivosti, nekonečně velkým nasazením a obrovskou náloží lásky k bližním. Tito angažovaní lektori německého jazyka nejsou všichni povoláním učitelé. To však také není vůbec zapotřebí. Všichni, jež vládnu němčinou a bavilo by je naší řeč a naše hodnoty přiblížit dalším lidem, jsou vítáni. Pokud by někdo rád pomohl, necht' se nahlásí na obecním úřadě.

Vedle dobrovolných lektorů je tu ještě jiné „pomocnictvo“, které přispívá ke klidnému a obohacujícímu soužití. Pomoc sahá od dopravy, EDV-školení, věcných i peněžních sbírek až po pomoc s tím, jak správně třídít odpad, nebo zprostředkování toho jak probíhá v Rakousku společné soužití. Společně nabízíme uprchlíkům od srpna také i trauma terapii/koučink. Někteří z těch, kteří ve Wilfersdorfu „přistáli“ zažili nepopsatelné a jsou poznamenáni. To má mimo jiné za následek, že mají potíže s vnímáním, špatně se soustředí, nebo mají mentální blok při učení se jazyka. Resonanční metoda podle doktora Kutshery užívá metod, které je možno použít i tehdy, když neexistuje společná řeč.

Zkušenosti posledních měsíců ukazují, že je pro mnohé snazší učit se jazyk po zpracování zmíněných blokády. Mimo to si lidé pak méně stěžují na poruchy spánku a bolesti hlavy (což následně méně zatěžuje náš zdravotní systém), komunikují mezi sebou a také intenzivněji s místními (což podporuje jejich integraci). Tvrdí, že se obecně cítí mnohem lépe a zdravěji (což opět pomáhá klidnému soužití).

Dá se tedy říci, sounáležitost, láska k bližním a společné bytí nejsou v naší obci jen módními hesly, které hezky a důležitě znějí, nejsou však bohužel vždy skutečně prožívanými hodnotami!

Texty, dostupné z webových stránek obce, přeložil Michal Urban.